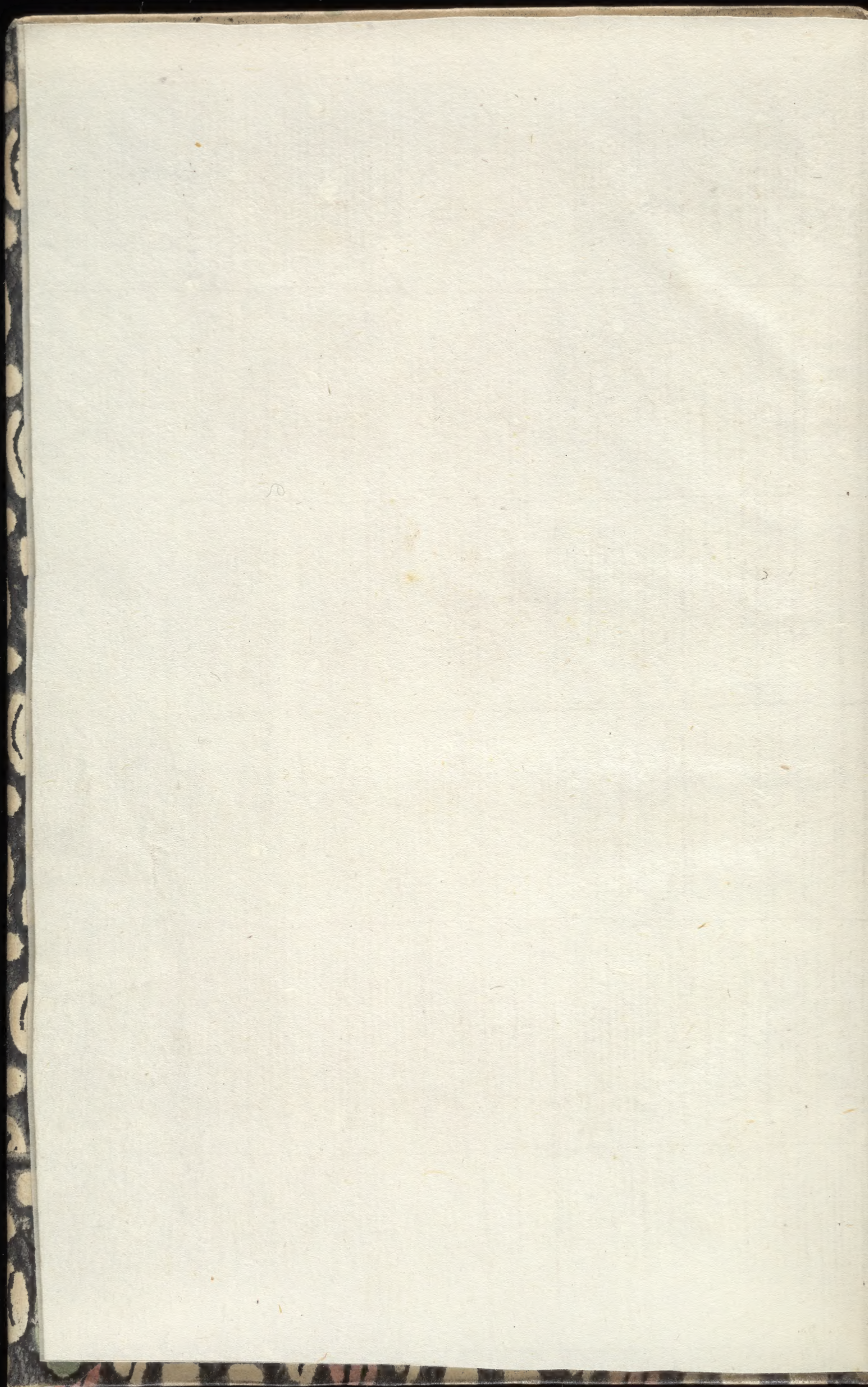

trexy
7504 J

JACOBI BELGRADI

E SOCIETATE JESU

AD VIRUM ERUDITISSIMUM

MARCHIONEM

SCIPIONEM MAPHEJUM

EPISTOLÆ IV.

DE REBUS PHYSICIS, ET ANTIQUIS
MONUMENTIS SUB RETINA
RECENS INVENTIS.

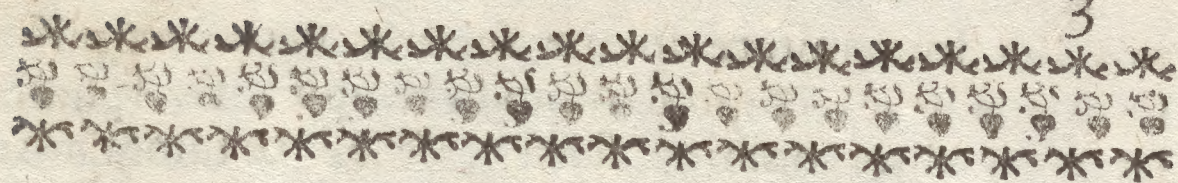
VENETIIS,

Typis Jo. BAPTISTÆ PASQUALI
MDCCXLIX.

SUPERIORUM PERMISSU.

Epistolarum argumenta.

- I. De sphæris vitreis magno fragore diffilientibus.
- II. De Herculano, & veteribus ædificiis sub Retina recens inventis.
- III. De statuīs, numismatis, & vasis ibidem inventis.
- IV. De pictis parietibus, & porticibus ibidem inventis.

VIRO CLARISSIMO, ET ERUDITISSIMO

MARCHIONI

SCIPIONI MAPHEJO

EPISTOLA PRIMA.

Iu est, ex quo te, V. C. per litteras alloqui vehementissime gestio, non modo eruditionis, ac doctrinae tuae fama, & opinione, verum etiam librorum tuorum, quibus a primis annis mirifice delector, lectione maxime excitatus. Blanconii epistolae de rebus physicis tibi inscriptae, res electricae miris experimentis, ac *φαινομένων* magis magisque a te excultae mihi nec opinanti id, quod erat in votis, obtulerunt. Quum enim fando audisses, machinam electricam a me constructam, & pluribus experimentis exercitam; significasti quodammodo mihi per communes amicos, ut de his experimentis, quae hic haberentur, tibi aliquid scriberetur: quod illico praestiti, & malui inscribendo inconcinnus, quam in officio fero praestando minus officiosus videri. Primam Blanconius epistolam in partes distribuerat omnino duas. Agebat altera de phialis vitreis ex minimi filicis casu dissilientibus, de quibus ipse latinam acroasim scripseram: agebat altera de sphaeris vitreis intus cavis magno fragore explosis. De illis magnus inter Blanconium, & me consensus est. Ipse enim non modo sententiam probat meam, sed etiam

4 EPISTOLA PRIMA.

pro sua humanitate in me summa verbis amplissimis prædicat, & quodammodo recipit. De sphæris vero aliter omnino sentio, & ad te tamquam æquissimum totius controversiæ arbitrum causam integram defero, minime veritus, ne tu, qui Blanconium physica afferentem humanissime exceperis, me quoque verum physicarum amatorem respuere velis.

Nihil scribere de hujus *φαινόμενα* causa deliberaveram: satis enim constare existimabam, remque nihil litigiosam, ac dubiam suspicabar. Verum simul ac Cl. Blanconii epistolam accurate perlegi, ejusque sententiam a mea penitus abhorre-re intellexi, serio meditari, & excutere rei, quam animo conceperam, causam cepi, perinde ac si non is, sed ipse a veritate omnino aberrassem. Hanc erroris suspicionem non mediocriter aluit libellus ab egregio (a) Philosopho Florentino de Physicis experimentis a se habitis editus, qui non modo sphærarum vitrearum soni, ac fragoris plenam explosionem commemorat, sed etiam eventus causam superiori consentaneam quodammodo affert, atque proponit. Non idcirco tamen opinionem, quæ prius animo infederat, abjiciendam putavi. Quinimo diligenter ratiocinando, atque experiundo meam confirmari magis magisque intelligebam, alienam vero tantum non labefactari: ex quo factum est, ut operæ pretium duxerim, singula a me explorata, & excussa tuæ censuræ subicere, & pro veritatis inquirendæ studio viri sapientissimi judicium subire.

Fragoris causam repetunt auctores propositi, atque alii bene multi ab aere intra sphæras compresso, seu a vapore elastico explicare sese nitente,

(a) *Indice d'esper. Natur. del Sig. Guadagni.*

EPISTOLA PRIMA. 5

te, qui in ipsa sphærarum disruptione extimum, & circumstantem magna vi incurrit, atque irrui-
ex mutua vero intimi, atque extimi collisione
fragorem vehementem gigni, ac formari. Ego ve-
ro aliter omnino sentio, scilicet aerem in sphæ-
ris receptum esse extimo longe rariorem, ac pro-
inde extimi in cavum, ac prope vacuum sphæ-
sinum impressioni esse *πενόμενον* tribuendum.

Sphæræ vitreæ aliæ in officina vitraria fingun-
tur, aliæ ab iis artificibus, qui barometra con-
dunt, & vitrum ad lucernæ flammam emolliunt,
ac ducunt, conflare solent. Illæ majores plerum-
que evadunt, ac solidiores, istæ vero non item.
Nam levissimæ sunt, minima vitri crusta costant,
ac facile dissiliunt. Genesim utramque describam,
& ab ea potissimum rationum momenta ducam,
quæ ad sententiam confirmandam mirifice faciunt.
Exiguam vitri liquidi massam ferro intus cavo
ex ardente fornace fabri vitrarii rite arripiunt,
animamque leniter inspirando exiguum cavitatem
intus inducunt, ac sphærulem nucis juglandis ma-
gnitudini parem efficiunt: mox per angustam
transversam rimam forcipe in vitri crusta ductam
salicis, aut ficus, aut alterius ligni, humore ple-
ni frustulum intra transmittunt: demum eadem
forcipe eandem rimam hermetice claudunt, at-
que obstruunt, unice superstite cicatrice. Humor
in ligni sinu contentus, calore atque igne exci-
tus foras erumpit, se seque explicat, ac diffun-
dit: & quoniam vim elasticam ab igne acquirit,
magis magisque contra ductiles, ac prope liqui-
dos sphæræ parietes nititur, qui, dum ingenti
vi prementi cedunt, sphæræ cavitatem magis,
magisque amplificat, & duplo, vel triplo ma-
jorem reddunt. Quia vero parietes hujusmodi
inæqualiter crassi sunt, ac densi, inæqualiter ce-
dunt:

dunt: propterea sphæroidi potius, quam sphæræ similis anomala, atque exlex figura evadit. Simul ac remitti ejus fervor, & calor cepit, expandi desinit, statumque firmum, atque constantem acquirit: Refrigescendo vero paullisper humor elasticam vim amittit, seseque contrahit, donec omnino coalescat, & in liquidas guttas vitro adhærescentes, oculis conspicuas abeat. Sphæra vero deorsum projecta diffilit, & diffiliendo magnum fragorem edit.

Haftenus de ejus genesi, atque constructione. Nunc animadversionibus singula illustranda sunt, ac modice philosophandum. Nemo sane inficias ibit, intra sphæræ sinum ante minimum salicis frustum conjectum non nisi exiguum aerem, & maxime rarum contineri. Nam si phialæ vitreæ, quibus in Thermometris magnus usus est, leviter igni admotæ aerem intimum ferme integrum respuunt, atque rejiciunt (cujus rei argumento est spiritus vini per fistulam vitream phialæ commissam, atque afferuminatam ascensus ex aeris extimi vi premente genitus, atque productus, quæ tanta aliquando est, ut phialam ferme integram impleat) quanto minor aeris copia inerit in sphæra excandescente, ac ferme liquida ex fornace recens educta? Salicis vero frustulo injecto, & rimâ obducta, ea unice mensura aeris sphæræ adjungitur, quæ intra exiguam materiam humore aqueo refertissimam solet contineri. Scio sane, non deesse corpora bene multa aeris compressi plena, sicuti ex experimentis ab (a) Halesio habitis constat. Verum præterquam quod nihil de hujusmodi aeris copia intra salicem, ficumve contenti experimentis, quod sciam, compertum

no-

(a) Hales. *Statique des Veget.*

EPISTOLA PRIMA. 7

nobis est , tam exigui voluminis ficulneum frustulum est , ut quantolibet compresso aere confertum , nequaquam tamen tantam sphaeræ cavitati sufficere mensuram possit , quanta proposito *φαινόμενον* præstando , satis esse videatur . Præterea ficus , & salix utpote minus densa , & interjectis innumeris intercapedinibus intercisa non satis videtur apta aeri admodum compresso retinendo , sicuti accidit corporibus admodum densis , atque compertis . Quare sphaericæ cavitatis amplificationem minus aeri ex salice erumpenti tribuo , & adscribo , quam humido , ac fervescenti vaporì adepto vim elasticam ab igne vehementissimam . Ecquis enim tam hospes in juniori Philosophia est , qui nesciat insignem vaporis vim aliquando ea majorem , quam in pulvere pyrio deprehendimus ? Quin immo hanc ipsam pulveris pyrii vim (*a*) humori intus delitescenti acceptam referunt . Vaporis ope aquam ad insignem altitudinem evehimus , sicuti machina a Belidorio (*b*) , & Muffchembroekio descripta , & Londini præsertim in usum redacta demonstrat , ossa firmissima in machina Papiniana emollimus , & alia similia præstantur , de quibus numquam avita antiquitas cogitavit .

Verum vaporis compressi explicatio , quia tantam sibi partem in sphaera construenda , amplificandaque sumit , ac vindicat , in fragore gignendo nullum locum habet . Nam eatenus vis ista vaporis perstat , quatenus calor , & ignis vaporì inest : Hoc amoto , vapor iterum in antiquam naturam redit , hoc est in aquam sese iterum

A 4

trans-

(*a*) *Commentarii de Bon. Scient. Inst. Tom. 2. part. 1.*

(*b*) *Architecture Hydraulique.*

8. EPISTOLA PRIMA.

transformat, ac vertit. Nolo hic quærere, unde vapor calido tanta vis insit. Quærant Nevvtoniani severiores, qui ferme omnia ad vires trahentes, repellentesque revocant: mihi quærere satis est veram germanamque *φαινομένην* causam, & falsam penitus profligare. Quare, amissa vi elastica, & vapore in guttas oculis conspicuas omnino contracto, nihil in frigida sphaera superest, unde gigni compressio queat: rejecta vero compressione, ab aere, atque vapore ducta quid reliqui erit, nisi aerem extimum præ intimo satis compressum arcessere, qui in ferme vacuum sphaeræ dissilientis cavitatem irrumpat, & magnum fragorem cieat, ac gignat? Tametsi hujusmodi ratiocinatio mihi firmissima visa sit, satisque apta hominum animis in meam sententiam perducendis, nihilominus experimentis corroborandam duxi, præsertim quum ea ætate sumus, qua rerum physicarum disquisitio minus placet, nisi experiundo veritatem expresseris. Sphaeras itaque hujusmodi in vase aquæ pleno penitus ita demisi, ut ne minima quidem pars extaret: mox styli, aut obeli aciem paravi, qua in sphaeris aqua undequaque septis angustam rimam inducerem. Ita enim mecum ipse ratiocinabar. Si sphaeræ cavitas, vel aere, vel vapore compresso constat, ne minima quidem aquæ gutta in sphaeram per exiguum lumen irrumpet: contra vero aer intra eandem receptus sese expandet, & per idem lumen magna vi tanquam e carcere evadet: cujus rei argumento erunt innumeræ bullæ aeris, quas aquæ extimæ innatare conspicias, & mox dissilientes penitus evanescere. Quod si sphaeræ cavitas nihil præter aerem admodum rarum retinuerit, dicto citius aqua intra ipsam magno impetu irrumpet, donec aer intimus
in

EPISTOLA PRIMA. 9

in minimum volumen redactus æque densus atque extimus penitus evaserit . Rem itaque iterum , atque iterum aggresso idem eventus perpetuo fuit : scilicet pertusa leviter obeli acie vitrea crustula , ecce e vestigio aqua intus insiluit , & prope integram cavitatem implevit , minima superstita parte superiore aeris plena , ut usuvenit . Tametsi sententia nostra huiusce experimentis quodammodo nixa ad epidioticam demonstrationem tantum non assurgat ; non proinde pluribus supersedendum existimavi . Ad aliud experimenti genus accessi . In media tabula sphæram frangendam constitui , & in ipsa disruptione animadvertere , utrum ejus fragmenta divergerent , an convergerent , scilicet utrum a sphæræ centro recederent , an propius ad illud accederent : recedere sane oportuerat , si vis ab intimo aere compresso esset repetenda , convergere vero , si aliter se res haberet . Id vero , quod animo ante provideram , penitus accidit . Fragmenta scilicet , & scobes in unam sedem collecta penitus coiverunt .

Venio ad sphæras vitreas , quas artifices lampadis ope condunt , & idem *φαινόμενον* dissilientes prorsus exhibent . Commodum accidit , ut opifex hujusmodi non ignobilis , & in rebus similibus diu exercitus , me convenerit , suamque operam , quam alias mihi navaverat , iterum exhibuerit . Quum hujusmodi disceptatio mihi recens cum Blanconio intercederet , venit illico in mentem ab homine sciscitari , quid de hujusmodi sphærulis quas sæpe conflaverat , re ipsa sentiret ? rarefcenti ne aeri , an compresso fragorem adscriberet ? Nihil ille cunctatus , compresso , inquit , rem ipsam tribuo , nihilque mihi affirmatione hujusmodi certius est . Quippe
qui

10 EPISTOLA PRIMA.

qui quantam ex imo thorace ducere animam valeo , in ipsas sphærulas inspiro non sine gravi labore , & pectoris incommodo . Eja age , excipio , cras iterum me convenies , & quæ rei conficiendæ necessaria sunt , ex officio tuo tecum defer , & coram me , amicisque meis rem expadies . Affirmatio tam gravis me nonnihil commoverat , & de rei eventu sollicitiorem habuerat . Ad diem tamen crastinam rei totius iudicium penitus rejceram , ad experimenta scilicet provocans . Hora conductâ adfuere artifex , & quos invitaveram , amici mei , Stephanus Droghius , Petrus Ballarinus , Nicolaus Zoppius , viri ingenio acutissimi , & in rebus physicis , ac mechanicis manu , & industria præstantissimi , & ad rem propositam minime hercle operosam ventum est , liquidem sphæularum constructio facile admodum perficitur .

Fistulæ scilicet iis simillimæ , quibus majora barometra constant , partem alteram attenuant igne , & contrahunt , alteram vero inspiratione in sphæulam thermometricis similem transformant , ac vertunt : mox dum fistula ita attenuata sphæulæ afferuminatur , ac nectitur , visus est artifex animam in sphæulam fervescentem toto spiritu inducere , donec , liquecente , in ipso nexu vitro omnis aditus inter cavitatem fistulæ , & sphæulæ obstructus est , & interceptus . Quo habito , statim apta experimento sphæula evasit , & dissiliendo magno fragore concrepuit . Stephanus Droghius , qui artem barometricam egregie callet , & ingenio maxime promptus est , simul ac hujusmodi sphæulæ constructionem animadvertit , ad me accessit , & in aures leniter insusurrans , ne dubites , inquit , de aere raro in sphæra contento :
ea-

EPISTOLA PRIMA. II

eadem omnino caussa , quæ sphæras in fornace conflatas sonoras efficit , eadem ista ad idem præstandum parat , atque disponit . Nequit enim aer in sphæra fervescente comprimi , & si quem in ipsas inspiras , statim resilit , & unde venit , remittitur a vi ignea , quæ magis eundem explicat , atque expandit . Illud enim ipse animadverteram , scilicet , aerem inspirando in fistulam inductum ad sphæræ cavitatem transmitti non posse , præsertim quum totus artifex in obstruendo aditu sit . Sphæris primum confectis in fragore exaudiendo usi sumus , alias vero ad fragoris causam traduximus . Monui artificem , ne fistulam sphæræ nexam , quemadmodum antea consueverat , ab eadem divelleret , neque aditum inter fistulæ , & sphæræ cavitatem intercluderet , sed unice mandavi , ut fistulæ extremæ oram , ac labrum hermetice obstrueret . Id eo consilio faciendum curavi ; ut , fistula in aquam demissa , & a me fracta , tota unice sphæra extaret , & aquæ venam assurgentem pulcherrimo spectaculo exciperem . Neque eventus spem conceptam fefellit . Insiluit enim velocissime per fistulam in sphæram aqua , & ferme integram cavitatem , sicut antea acciderat , occupavit : experimentum plus vice simplici exhibitum obstupescentem artificem a veteri sententia dimovit , & meam confirmavit . Hæc , & alia expertus mecum ipse reputavi , ligni frustulum intra sphæræ sinum coniectum nihil aliud præstare , nisi cavitatis sphæricæ amplificationem , ac proinde aliunde amplificatione hujusmodi obtenta , posse nos sphæræ dissilientis fragorem exaudire . Id experiri distuli , donec vitrarii artifices in hac Parmensi fornace ad rem vitrariam singulis annis per duos menses exer-

cen-

12 EPISTOLA PRIMA.

cendam redirent. Quod ubi accidit, in officinam ingressus artificem compellavi, simulque rationem edocui, qua facile rem experiundo tentaret, scilicet vitream massam oris spiritu amplificatam in sphæram converteret, partemque a ferro pendulam hermetice obstrueret. Nihil cunctatus reposuit ille, sine ligni frustulo nihil fragoris excipies. Quocumque casura res sit, ajo, votis annuere meis, & rem experiri gravate ne feras. Ille tametsi invitus, & de rei exitu prope desperans rem coram me aliisque aggressus est, duasque sphæras, quarum diameter pollices parisienses quatuor æquaret, ut ipse imperaveram, actutum conflavit: experimentum eatenus distuli, quatenus aliquantulum defervescerent, & solidiores evaderent: quod ubi, sensu iudice, comperi, eventus divinationi, seu conjecturæ meæ consentaneus omnino fuit. Sphærarum fragor ex aere in spatium vacuum irruente penitus congruit aliis similibus *φαινόμεναις*, quæ quotidie occurrunt, nihilque novi prælesert, atque inusitati. Vescica humefcente ac distenta vitrum cylindricum intus cavum, utrimque apertum, superius tege, & machinæ pneumaticæ applica: exhausto aere, vescica diffiliet, & ingenti fragore per discissam vescicam in cavum cylindrum invadet. Idem accidit, quotiescumque cylindricas thecas repente recludimus. Redactus enim aer ad majus volumen rarior evadit, & æquilibrium cum extimo amittit: innumera alia reticeo, quæ in promptu sunt, ne videar palmam in mustaceo, hoc est laudem in re tenui quærere.

 * * * * *
 * * * * *

VIRO CLARISSIMO, ET ERUDITISSIMO

M A R C H I O N I

SCIPIONI MAPHEJO

EPISTOLA SECUNDA.

Pistolam primam altera excipit, argumento sane alio, a studiis meis non prorsus alieno, tuis vero maxime consentaneo. Quum autumno proxime superiore maximam Italiae partem peragrasssem, Neapolim veni, urbem cœli haustu saluberrimam, lucis aspectu, ac situ amœnissimam, populi frequentia, rerum copia, Regum præsentia beatissimam, musarum sedem, præstantissimis antiquitatis monumentis refertissimam. Commodum accidit, ut meus adventus in ea tempora incidere, quibus urbs antiquissima, quam Herculanium docti plurimi fuisse perhibent, a vehementissimo telluris motu primum olim concussa, paullo post a Vesevi igne, ac cinere penitus obruta, tandem post XVII. ferme secula Regis Caroli Borbonii jussu, & imperio opulentissimas sui reliquias in apricum protulerat, & Neapolitanam Regiam præclarissimis antiquitatis monumentis ditaverat. Nihil vero mihi proinde longius fuit, quam simul ac Regios Conjuges in suburbanis ædibus convenissem; in veteris Herculanii sedem ingredi,

14 EPISTOLA SECUNDA.

di, & in intimos recessus, & subterraneos specus arte, & opera apertos descendere. Quid ibi animadverterim, quid ab amicis fando exceperim, quid de hac urbe veteres auctores scripserint, brevissime, nisi gravate feras, edisseram, si qua autem aut minus vera, aut minus historia digna tibi afferam, ea gravissimo judicio tuo penitus subjicio; nec aliter unquam de rebus meis sentiam, ac tu vir sapientissimus judicaveris.

Herculanium, antiquissimum oppidum, ad Montis Vesuvi radices inter Neapolim, atque Pompejos proximas urbes sitam, ad oram usque maritimam porrectum, affrico suavissime afflatum, auctores (a) plures describunt. Tabula Augustana apud Cellarium (b) undecim mille passus Neapoli ipsum abesse refert, quod a vero maxime abhorret. Regia enim villa (Portici) a Rege Carolo Borbonio recens extracta sex circiter mille passus Neapoli distat, inter vero illam, & Herculanii reliquias quingenti non amplius passus intersunt. Ne ii quidem scriptores, qui Turrim octavam (hoc est Torre del Greco) ab Herculanii sede minime dirimunt; non ultra octo mille passus Neapoli dissitum judicaverunt. De hujus oppidi parente non satis constat, & multa poeticis decora fabulis, ut usuvenit in rebus a memoria nostra remotissimis, afferuntur. Dionysius Halicarnasseus
(a)

(a) Strabonis, Geogr. lib. v. Cluverius introd. ad Geogr. lib. III. Plinii Hist. natur. lib. III. Pomp. Mel. lib. II. cap. IV. Martianus cap. lib. VI. Dionys. Halicarn. lib. I.

(b) Christophori Cellarii Geogr. antiq. lib. II. cap. IX.

EPISTOLA SECUNDA. 15

(a) , & Martianus Capella (b) Herculi conditori ipsum tribuunt . Quum enim Hercules ex Hispania redux , ac victor huc appulisset , decimam prædæ partem diis obtulit , & exiguum oppidum , quod ab auctore nomen , ac famam duxit , in eo situ condidit , ubi olim portus ejus classem victricem exceperat . Verum non desunt (c) qui hujus oppidi exordium Herculi (d) adscriptum non satis probant , & temere fictum existimant . Ceterum inter antiqua ejus rudera non modo marmorei , sed etiam picti Hercules plures inventi sunt , qui Herculanensium in Herculem religionem , & cultum publicis monumentis quodammodo consignatum testantur . Neque vero magis certa afferunt , qui (e) Herculanii originem ab Etruscis conditoribus reperunt . Unum nobis ex Strabone (f) duntaxat constat , hanc urbem Oscos tenuisse , mox vero Etruscos , Pelasgos , atque Samnites , qui etiam ex hisce finibus cedere coacti sunt . De urbis amplitudine , atque opibus judicium accurate ferre adhuc nobis non licet . Non ingens sane inter mare , Vesevum , atque Pompejos tractus , qui Herculanium quodammodo circumscribere visi sunt , late ipsum patere non finit , & multo celebriorem urbem finitimos Pompejos habitos , quam Herculaneum argumentis haud levibus constat . Seneca (g) enimvero Pompejos , & Herculanium oratione simul

(a) *Lib. i.* (b) *Lib. vi.* (c) *Thesaurus Antiquit. Ital. Tom. IX. Pars II. dissert. II. Camilli Peregrini.* (d) *Herculis in Italiam adventus incidit in annum ante æram vulgarem 1242. & ante excidium Trojæ 58. juxta Petavium de doctr. Temp. Tom. III.* (e) *Camilli Peregr. de Campania felice dissert. II.* (f) *Strab. Geogr. Lib. v.* (g) *Senecæ Quæst. natur. Lib. vi.*

16 EPISTOLA SECUNDA.

mul coniungens , alteram celebrem Campanie urbem , alteram vero oppidum unice vocat . Dionysio (*a*) exiguum oppidum dicitur , nil velis exordia urbis , quæ etiam magnarum exigua esse solent , interpretari , non vero incrementa , quæ ab eodem auctore reticentur . Cui Hannibal (*b*) cupidus oppidi maritimi potiundi ad mare proxime Neapolim citius , quam Herculanium venerit , vel oppidi tenuitas , vel portus angustia classi alendæ , vel recipiendæ incommodi in caussa forsitan fuit . (*c*) Captum fuit a Minatio Magio , & Tito Didio (*d*) bello Italico , paullo ante quam Sulla cum eodem Minatio Pompejos oppugnaret . Verbis ipsis Velleii Paterculi , quam aliis uti malui , quoniam ex iis minus operis , ac laboris in Herculanio capiendo , quam in Pompeiis oppugnandis a Romanis fuisse collatum conjicere saltem licet . Marmorea Epigraphæ multis abhinc annis inventa , a Grutero (*e*) , & a Julio Cæsare Capacio edita Neapoli prope D. Antonii ædem conspicua Herculanium ad Romanorum coloniam pertinuisse nos docet . Quatenus universa Provincia , cui Proconsul cum imperio , ut ex aliis monumentis constat præerat , pateret , etsi nonnulli definire velint , non satis liquet . (*f*)

L.

(*a*) *Dionysii Italic. Lib. i.* (*b*) *T. Livii lib. ix. dec.* (*c*) *C. Vell. Paterc. Hist. lib. ii.* (*d*) *M. T. Cic. sæpe in Orat. se lege Agr. præcipuas campaniæ urbes commemorans , semper Pompejos , numquam Herculanium recitat.* (*e*) *Inscript. Jani Gruteri pag. 43. num. 6. Julii Cæsaris Capacii Antiquit. & Histor. Camp. rel.* (*f*) *Ab Herculanio usque ad Promontorium Minervæ.*

EPISTOLA SECUNDA. 17

L. MVNATIO. CONCESSIONO. V. P. PATRONO.
 COLONIAE. PRO. MERITIS. EIVS. ERGA. CIVES.
 MVNIFICA. LARGITATE. OLIM. HONOREM. DEVITUM.
 PRAESTANTISSIMO. VIRO. PRAESENS. TEMPVS.
 EXEGIT. QVO. ETIAM. MVNATI. CONCESSIONI.
 FILI. SVI. DEMARCHIA. CVMVLATIONE. SVMPTV.
 LIBERALITATIS. ABVNDANTIA. VNIVERSIS.
 EXIBVIT. CIVIBVS. OB. QVAE. TESTIMONIA.
 AMORIS. SINCERISSIMI. REG. PRIMARIA. SPLEN-
 DIDISSIMA. HERCVLAENSIVM. PATRONO.
 MIRABILI. STATVAM. PONENDAM. DECREVIT.

Duplex acerbissimus casus Herculano exitium in-
 tulit, & vastitatem. Alter anno a Christo nato
 LXIII. (a) L. Verginio (b) Rufo, & C.
 Memmio Regulo Coss. contigit, qui oppidi par-
 tem obruit, alter vero a Christo nato LXXIX.
 ab urbe condita DCCCII. sub autumnii exitum
 idem oppidum penitus delevit, ac perdidit: il-
 lum ingens Terræ motus attulit, hunc vero Ve-
 sevi incendium a faxis, cinere, & tetrissima flam-
 ma longe lateque debacchantis. Terræ motus
 magis Pompeiis, quam Herculano fatalis. Nam,
 ut ait Seneca, (c) Pompeii concussi desederunt,
 oppidi vero *Herculanensis pars ruit, dubieque stant*
etiam quæ relicta sunt. Quum vero a primo casu
 anni circiter XV. intercessissent, Vesevi incen-
 dium in universam Campaniam longe lateque sæ-
 viit, & duas urbes faxis, ac cinere, populo in
 Theatro sedente, miserrime obruit. Postremo
 (d) tantus fuit cinis, ut inde pervenerit
 in Africam, Syriam, & Ægyptum, introieritque

B

Ro-

(a) Norisii Epist. Consul. pag. num. 891. Edit.
 Veron. (b) In Inscription. Gruteri num. 3. legit.
 Verginio. (c) Seneca Quæst. nat. lib. VI.
 (d) Dionis Rer. Rom. Titus.

18 EPISTOLA SECUNDA.

Romam, ejusque aerem compleverit, & Plinium seniore
 niorem junioris avunculum, qui (a), cinere ingruente, Miseni classem imperio regebat, & Stabias, ac Retinam ad amicos iuvandos contendebat, funestissime oppresserit. Temere (b) nonnulli Herculani excidium in tertium Titi imperii annum rejiciunt, quum revera primo contigerit. Titi imperium, ex quo principatum solus obtinuit, tribus annis diutius non fuit: anno, qui juxta (c) Dionem Herculani casum consecutus est, Titus ad visendam calamitatem in Campaniam profectus est: anno vero, qui hunc excepit, Flavius, & Pollione Cons. in iisdem aquis, in quibus Pater obierat, e vivis decessit. Quare necessario Herculani casus ad annum ejus imperii primum revocandus est: aliter enim inter ipsum, & Titi funus pauci dies, nedum menses intercessissent, quibus Tito nec Campaniam visere, nec calamitosos juvare licuisset. Duo sunt, quæ rem ad vivum rescantibus minus veritati consentanea visa sunt: Alterum ad Theatrum, alterum ad populi in Theatro conventum in tanto urbis periculo, & acerbissimo luctu pertinet. Quum paucis antea annis Pompeii desedissent, vero simillimum putant, etiam ipsorum Theatrum intercidisse, nec cives de reficiendis suis sedibus sollicitos ad Theatri instaurationem tam brevi animos, & cogitationem convertisse. Illud quoque minus fide dignum, minitante Veservo urbis excidium, sibi fuga cives non consuluisse, scenæque spectaculum, & fabulam communi salutis ante tulisse.

Qui

(a) C. Plin. epist. xvi. xx. lib. vi.

(b) Cedrenus. Istoria naturale del Vesuvio di Gaspare Paragallo.

(c) Dion. Tit. Joannes Masson in Vita Plinii junioris.

EPISTOLA SECUNDA. 19

Qui ita sentiunt, nimis preesse, & severe historiam scriptorum narrationem interpretantur, nec satis intelligunt, multa aliquando reticere, vel quia non constant, vel quia facile a sanis rerum æstimatoribus deducuntur. Tametsi Pompeii ex Terræ motu defecerint, non proinde putandum est omnes urbis ædes funditus periisse, præsertim vero eas, quæ mole sua quodammodo stant, & substructione ipsa satis sese fulciunt, atque contra omnes impetus sese sustentant, cuiusmodi theatra lapidea sunt. Vestigia veterum Theatrorum, quæ adhuc extant, satis demonstrant, quam solida, ac firma ipsorum compages esset, resolvitur, ut ita dicam, nescia, & contra omnem casum satis tuta. Quod si Theatrum ipsum Pompejorum ex terræ motu penitus interiisse nonnulli maluerint, cur non licuit intra xv. annos idem (a) instaurare, vel condere, sicuti urbem ipsam ejus cives instauraverunt? Quum enim Pompeii, qui antea xv. annos conciderant, ex Vesuvi incendio iterum interierint, necesse fuit eosdem intra propositum spatium fuisse restructos, ac restitutos. Populus theatralibus ludis maxime gaudet, & eorum desiderium diutius ferre nescit. Duo, ait Juvenalis (b), Populus Romanus anxius optat, *panem, & Circenses*. Licet vero autumem, initium periculi, ac flammæ e Vesuvo erumpentis in ea tempora incidisse, quibus populus in theatro sedebat, non idcirco in eodem loco collectos flamma, & saxorum impetus reipsa oppressit. Vesuvi incendium diuturnum fuit, periculum vero gradatim crevit, & dedisset fugæ locum, si

B 2 vel

(a) *Histoire des Empereurs par M. Tillemont*
Tom. 2.

(b) *Juven. Sat. X. 80.*

20 EPISTOLA SECUNDA

vel minus late patuisset, vel homines scirent mature metuere, & patriæ oblivisci, dum vitæ consulere meditantur. Primum (a) præcesserat per multos dies tremor terræ, sed minus formidolosus habitus, quia Campaniæ solitus: mox invaluit ita, ut non modo moveri omnia, sed verti crederentur. Nubes ex Vesevo exorta inusitata magnitudine, & specie interdum candida visa est, interdum sordida, & maculosa, prout terram, cineremve sustulerat. Retinæ incolæ Herculano proximi imminenti periculo exterriti. Stabiis Pomponianus aufugerat, & licet periculum cresceret, fugæ locum tamen concesserat. Omnia ibi trepida, antequam cinis cives cum urbibus contumulasset. Quare alienum a vero puto, eo dementiæ Pompejanos, & Herculaneses venisse, ut sui securi intra Theatri septa commune excidium exciperent. In Theatro Herculansenfi nulla, quod sciam, ossium humanorum vestigia, extra vero Theatrum pauca admodum hæcenus inventa sunt. Compages ossium ferme integra sub domus Herculansenfis scalis patuit figuram virilem præseferens, & manu crumenam gestans numismatum ferme plenam. Alio illam asportare non licuit. Ossa enim vel levissime contrectata in minima frustra, seu elementa illico resolvi cepta. Ceterum Vesevi incendium multis mortalibus necem attulit, quod argumentis haud levibus constat. (b) Titus ad Campanos misit duos viros consulares, qui colonias eo deducerent; iisque grandem pecuniam dedit, atque eam potissimum, quam reliquissent ii, qui sine hæredibus mortui essent. Quæ fuerit animorum trepidatio, qui luctus, & ululatus feminarum, quæ rerum omnium

(a) Dionis Titus.

(b) C. Plin. Epist. xx. Lib. VI.

EPISTOLA SECUNDA. 21

omnium conversio, ex Plinio (a) disces. Ajunt in Herculani rudibus nonnullas epulas in ipsis sartaginibus, ac patellis inventas, nec non laganos, & pastillos in cinerem ferme conversos, constante tamen figura, & forma, quæ satis documento sunt, Herculaneses, ingruente sub cœnæ tempus periculo, vitæ potius quam cœnæ memores omnia flammis absumenda reliquisse.

Utrum Theatrum ad Herculanium unice, vel ad Pompejos, vel ad utrumque urbem pertineret, non constat. Herculani sane Theatrum, quod adhuc ferme extat ex antiquis rudibus erutum, inerat. Utrum vero etiam Pompejs Theatrum esset, norat fortasse posteritas, si in apricum Pompejos proferat, sicuti ætas nostra protulit Herculanium. Jam a seculo XVI. teste (b) Capecio aliqua ejus rudera agricolis solum fodientibus patuerant: in his inventæ concamerationes, pavimenta, parietes marmore tecti, & epigraphæ multæ, quarum aliæ Herculanium coloniam, & demarchiam fuisse docent, aliæ in ea urbe Scholam, & Chalcidicum fuisse suadent, aliæ vero ad ponderum vitia, ad ludorum munera, ad municipii jura pertinent: annis vero consequentibus alia monumenta erui cepta, præsertim vero seculo XVIII. ineunte. Quum enim anno VI. ejusdem seculi Elbovii Dominus, seu Toparcha Neapolim nuptiarum causa venisset, & Villam in ea Herculani parte, quæ vulgo dicitur *Granatiello*, construere instituisset; operis aquam quærentibus vetus nescio quæ concameratio, seu fornix occurrit. Quo fracto, statuæ mul-

B 3

tæ

(a) *Plinii Epist. xx. Lib. VI.*

(b) *Antiquit. & Histor. Campaniæ Julii Cæs. Capacii cap. ix.*

22 EPISTOLA SECUNDA.

tæ ibidem inventæ, & alio clanculum, abductæ. Recens hujus rei fama Carolum II. Borbonium Regem imprimis movit ad rem casu inchoatam consilio, ac studio prosequendam, opusque septem circiter abhinc annis Rege tanto dignum susceptum omnium eruditorum animos ad se convertit.

Simul ac ego Regiam villam (Portici) illustravi, Retinam accessi, ubi aditus patet Herculanium sub terra quærentibus. Errant fortasse qui putant, non Herculani, sed unice veteris Retinæ sedem, atque reliquias hæcenus fuisse inventas, quia scilicet supra hujusmodi urbis inventa vestigia pagus, qui vulgo *Resina* dicitur, adhuc extat. Licet enim Retinæ, & Resinæ nomina satis affinia sint, non proinde vetus Retina in eadem sede, & vestigio ac recens hæsisse dicenda est.

Nam Retinam Villam, non urbem Plinius junior vocat, neque præter ipsum ex veteribus quemquam novi, qui ejus meminerit. Monumenta vero, quæ in dies eruuntur, sedem urbis non ignobilis quodammodo demonstrant, atque definiunt. Epigraphæ vero, & tituli, qui Herculanium præferunt, urbem circumscribunt, & vix ullum dubitationi esse locum sinunt. Vetust Retina cum Herculano fortasse intercudit. Erant enim ambo non minus mœnibus, quam periculo contiguæ. Opinantur nonnulli, Retinæ nomen ante Herculis in Italiam adventum marinæ Herculani oræ fuisse inditum: Herculano vero condito, idem Retinæ nomen, cui vulgus jam pridem assueverat, ora eadem marina prorsus retinuit. Verum *Villæ* nomen a Plinio Retinæ additum aliquid ab Herculani oppido distinctum fuisse quodammodo suadet.

Her-

EPISTOLA SECUNDA. 23

Herculanium 70. circiter pedes infra Retinæ solum obrutum jacet, nec ipsum nisi per subterraneos, & angustos ductus, ac veluti amfra-ctus opere, & manu extractos ferme cæcos adire licet. Cepi itaque, pluribus viam facibus illustrantibus, descendere, & si qua occurrerent, diligenter animadvertere. Obtulerunt sese pilæ lateritiæ solo non mediocriter inclinatæ, parietes opere tectorio strati, rubro colore circumliti, admodum nitidi lucentibus similes, perinde ac si recens color inductus esset. Consuetudinem parietes minio inducendi Vitruvius (a) memorat, eamque ut nimis sumtuosam disertissimis verbis reprehendit. Obtulerunt etiam sese pavimenta plura opere musivo, seu tessellato constructa; constabant pleraque ex cubis minimis marmoreis albis ac nigris artificio, & forma non ineleganti invicem permixtis, & coagmentatis. His similia nuper Brixilli vidi, quum jussu Liechtenstienii, qui exercitui Austriaco supremus imperator in Italia præerat, ager effoderetur, ubi antea coloni non levia antiquitatis monumenta detexerant. Alia hic Parmæ recens inventa coram me sunt, quum ad jacienda novi templi D. Rocho sacri fundamenta fossæ ducerentur, nisi quod Herculanensia diligentiore cura confecta videbantur. Cur tandiu integra steterint, mirari desii, simul ac subjectam ruderationem ex calce, & saxo contuso fartam animadverti. Satis enim vis inest ad ætatem etiam diuturnam perferendam. Quum hæc, & alia similia progrediendo observarem, ecce mihi theatri antiqui forma, ac pulcherrima species objecit sese, atque animos, oculosque in sui admi-

B 4

ra-

(a.) Vitruvii lib. VII. cap. V.

24 EPISTOLA SECUNDA.

rationem pertraxit . Retulerunt mihi , qui operi intererant , antequam integra moles pateret , amphitheatrum ex graduum ordine , atque dispositione a pluribus fuisse habitum . Verum patrefacta integra constructio , & epigraphe marmore inscripta locum errori sustulit . Sedilia integra XXI. reperta sunt , nec non gradus , per quos ascenditur , cuneis interjecti extabant incolumes . Utraque marmore Tiburtino , vel ei simillimo constant . Quum imprudens non advertissem , utrum præcinctiones , seu balthei sedilia in tres veluti ordines dispescerent , absens amicum consului ; qui de re universa faceret me certiores . Rescripsit mihi præcinctiones adesse , easque , & podii gradus marmore multiplici versicolore esse coagmentatos . Quod ubi excepi , venit in mentem mihi quod scripseras in egregio tuo de *Amphitheatris* (a) libro . Refers enim præcinctiones ex lucentibus , & sumtuosis lapidibus fieri aliquando solitas , sicuti Calpurnii locus a te allatus rem ipsam describit , atque confirmat . Arcus , quibus gradus , & sedilia nituntur , opus lateritium præseferunt accurate tectum calce saturo , ac perfuso coloribus nigro , & rubro admodum nitidis , & lucentibus . Arcus isti ad porticum pertinent , quæ Theatrum exterius ambit . Sub hisce arcubus sepultæ jacebant statuæ marmoreæ plures , de quibus infra in epistola consequente . Hisce proximus arcus princeps ; atque epistillus ex casu forsitan fractus exhibuit sese . In eo subjecta epigraphe corrupta , & manca legitur .

A ;

(a) *March. Scip. Maphæi de Amphitr.*

EPISTOLA SECUNDA. 25

A. MAMML. RVFVS. II VIR. QVIN. FEAR. ORCI
DE SVO.....

prope quam plura fragmenta, quæ ad statuam equestrem æneam alibi inventam perficiundam desiderabantur occurrerunt. Versus intimam ejusdem arcus frontem eadem epigraphæ in ingenti epistillo admodum fracto præsto est.

L. ANNIUS. L. F. MAMMIANVS. RVFVS. II VIR. QVINQ.
THEATR. O.....

aliud ejusdem epigraphes exemplar allatum fuit.

L. ANNIUS. L. F. MAMMIANVS. RVFVS. II VIR.
QVINQ. THEATRO NVMISIUS. P. F.
ARO..... HERCVLANEN.....

Ab aliis extrema epigraphes pars ita refer-
tur,

NUMILIUS. P. L.

ARCHITECT.

Mos erat titulos hujusmodi in averfis frontibus insculpere, ut non modo Theatrum ingredien-
tibus, sed etiam egredientibus legendi copia præberetur. Fortasse etiam frontium similitudi-
ni consulebant, ut operi & ornatui harmonia quædam, & evvythimia perpetuo constaret. Nihil miror, cur ex epigraphæ mutila, & fracta multiplex lectionis ratio redundaverit. Alii aliter fragmenta nectunt, & literas trun-
cas & exesas afferunt, ac describunt, prout
ei

26 EPISTOLA SECUNDA.

ei sententiæ , & interpretationi congruunt , quam sibi quisque , re non adhuc mature discussa , facile sibi animo fingit ac format . Tria sane sunt , quæ ex hujusmodi epigraphe tametsi mutila certo deduci puto , scilicet Herculani sedem , ejus Theatrum , & viri nomen , qui de suo Theatrum condidit , vel refecit . Reliqua ad opinionem potius , quam ad scientiam pertinent , nec fortasse satis inter se convenient interpretes . Literæ ORCI..... tametsi mutilum vocabulum exhibent , non obscure tamen *orchestram* nobis quodammodo nuntiant . Nota I , literæ H , fractæ videtur pars esse . Fortasse verba , quæ desunt supplenda , vel *restituit* , vel *refecit* , vel , si lubet , *fecit* . Similes formulæ passim occurrunt veteres inscriptiones legentibus : Ecce epigraphe Reinesiana (a) apud Mazzochium .

THEATRVM. ET. PROSCENIVM. REFECERE. LVDIS. SCENICIS.

Duumvirum (b) in plerisque civitatibus præcipue dignitas erat : initio magistratus annuus , sicuti ædilitas , censura , & quæstura . Verum , labente Republica , sub Imperatoribus cepit ad annos quinque produci . Plures inscriptiones apud Gruterum (c) & alios docent . Sub ipsos Theatri gradus latebant columnæ plures , & statux duæ magnæ molis æneæ : Altera erat togata virum consularem referens , altera

(a) Reines. 2. n. 89. Mazzochius in Camp. Amphitr. Tit.

(b) Tab. Canusianæ cap. xix.

(c) Grut. p. MLXXX. n. æ. p. cccli. i.

EPISTOLA SECUNDA. 27

ra vero feminam primariam exhibet. Prope ipsas marmorei tituli plures fracti, & fortasse eorum frustra non satis apte commissa puto: afferam nonnulla, licet mutila, & hiantia.

L. ANNIO. L. F. MEN.
 IIIVIR. ITERVM. QVIN.

M. CALATORIOI.....
 MEN. RVFO. FRAI.....

In epistillo vero ferme exeso, & fracto verba hæc supererant

..... VIR. EPVLONVM.

Lucius Annius Lucii filius, qui iterum duumvir quinquennalis creatus legitur, idem fortasse fuit, atque ille quem superiores Inscriptiones memorant, licet nonnulla dissentiant, vel lapidis corrupti vitio, vel inscitia eorum, qui diligenter singula non descripserint.

Extat alia (a) inscriptio jamdiu eruta, in qua Memmiorum Ruforum merita commemorantur. Iis enim Chalcidicum, & scholæ, & alia in usum Herculanensium instituta, & constructa tribuuntur, Supplere reliqua, quæ superiori inscriptioni desunt, non est in promptu.

Nisi forte eadem epigraphe sit, quam inventam circa hujus seculi initium ibidem accipio, (b) scilicet

AP-

(a) *Antiquit. in Histor. Campaniæ Julii Cæs. Capacii cap. ix.*

(b) *Giorn. de' Letterati d'Italia Tom. v.*

28 EPISTOLA SECUNDA.

APPIVS. PVLCHER. C. F. COS. IMP. VII. EPVLONVM.

Appius Pulcher consulatum gessit cum C. Norbano Flacco, & in fastis capitolinis dicitur C. F. Appii nepos. Eundem fuisse ajunt, cui plures literas M. T. Cic. dedit, & ex proconsulari Ciliciæ provincia decedens eundem hunc Appium sibi suffectum reliquit.

In eadem verba definit similis epigraphe. (a)

CESTIVS. L. F. POB. EPVLO. PR. TR. PL.
VII. VIR. EPVLONVM.

Fragmenta coronidum, epistillorum, columnarum, quæ operis solum fodientibus occurrunt, innumera prope sunt, & pleraque corinthiacis architectonicis modulis constant. Nonnulli lapides scite coloribus picti non inficetam sui speciem oculis exhibent. Solebant Romani lapidem pingere. Nam maculosum variumque placebat. Quod si tale natura non procreaverat, ars perficiebat (b). Quare duo genera musivi operis in usu erant. Alterum crustis marmoreis coagmentatum, alterum vero maculas alieno marmori insertas præsefererebat. *Pau-*
per sibi (c) videtur, ac sordidus, nisi Ale-
xandrina marmora crustis distincta sunt, nisi illis
undique operosa, & in picturæ modum variata
circumlatio prætexitur. Musiva hujusmodi opera, quæ Herculani extant, admodum vulgaria sunt præ iis potissimum, quæ Romæ in Va-
ti-

(a) *Inscript. Jani Gruteri pag. 185. n. 1.*

(b) *Plinii Hist. nat. lib. xxxv.*

(c) *Seneca epist. viii.*

EPISTOLA SECUNDA. 29

ticano recens construi cepta sunt. His in hujusmodi genere æquale, aut simile nihil a veteribus jactari posse facile existimo. Tabulas a præstantissimis auctoribus pictas ita graphice imitantur, ut coloribus a Raphaele illitas esse crederes. Lapillis invicem coagmentatis, quos ars unice genuit, & coloribus invicem permixtis imbuunt, singula constant. Non modo colores principes, sed etiam singuli, qui iisdem gradatim interjecti sunt, & seriem infinitam quodammodo constituunt, exhibentur: lapilli vero apte dispositi & colorati eadem munia præstant, quæ colores ab optimis pictoribus inducti tabulis.

Redeo e diverticulo in viam, hoc est ad ea, quæ propius ad ipsum Theatrum pertinent. Extimus ejus ambitus 290. pedibus, interior vero ad scenam usque productus 230. pedibus æqualis est: extima ejus latitudo pedes 160. interior vero 150. porrigitur; area scenæ 372. circiter pedes lata, frons vero 30. alta. Hemicycli formam Theatrum refert, cujusmodi latinis, & græcis in usu fuit. Nec scenam, nec ea, quæ ipsam circumstant, mihi spectare licuit. Pleraque enim, quæ paullo antea arte patuerant, terra ingesta iterum obstruxerat. Quum enim supra Herculanium recens Retina condita sit, ne cui casui pateat, cryptæ subjectæ, asportatis plerisque veteribus monumentis, obstrui materia ingesta solent, & quantum materiæ in singulos dies operæ exhauriunt, tantundem diebus consequentibus ingerunt. Idem Theatro contigit. Relictis gradibus, & aliis contiguis partibus integris, & conspicuis, cetera aut alio translata, aut iterum obruta. Quare aut famam, & eruditorum fidem, qui operi inter-

fue-

30 EPISTOLA SECUNDA.

fuerant , sequi mihi necesse est , aut nihil scribere oportuit . Hemicyclus theatralis in ædificium figura rectangulum in tres partes distributum desinere visum fuit ; pars intermedia duabus reliquis mole , ornatu , & dignitate præstantior : frons aliquanto reductior architectura , & ratione dorica constat , ad prosœnii officium , & usum fortasse constructa . Tribus valvis patet in scenam aditus , media , scilicet regia , & duabus minoribus utrinque adjunctis . Quoniam scena minus quam par est , evehitur ; verosimillimum est , supra rationem doricam alteram jonicam , & corinthiam ligneam superjectam , quemadmodum in aliis Theatris fieri usu venit . Id suadent trabes plures , & asseres sub scena , & alibi in superiore molis fastigio inventæ , quæ licet semiustæ pristinam tamen formam retinent , ut ex ipsa earum usus , & munus non modo conjici , sed certo deduci possit . Partes reliquæ ædificii duæ tantum in latum singulæ provehuntur , quantum hemicycli theatralis amplitudo ; sive crassities a tertio gradu usque ad perimetrum protenditur . Porticibus perpetuis ambitus hemicycli cingitur , quibus aditus in ipsum Theatrum patet . Triplex contignationis ordo inæqualiter amplius subjectis porticibus nititur , & circumstantibus parietibus , quibus intimi Theatri gradus incumbunt , penitus necitur : contignationes singulæ ambulationibus constant , quæ ad ipsos gradus spectatores deducunt . Summa quæ septem summis gradibus omnino respondet , reliquis ornatior est , & cultior , superne tecta , mulieribus scilicet addicta sedes , ne soli , vel imbri pateant . Quæsi vere nonnulli , utrum Theatri hujus forma latina esset , an græca . Multa utrisque communia erant : ea præ-

EPISTOLA SECUNDA. 31

præsertim , quæ ad gradus porticus , & hemi-
cyclum integrum pertinebant , ferme con-
venire solita . Græcis mos erat vasa ærea
pro magnitudine Theatri ita cudere (a) , ut
quum tangerentur certos sonos ederent , qui
certis humanæ vocis sonis penitus responderent .
Vasa ista in cellis inter Theatri sedes conditis
rite disposita vocem a scena uti a centro profu-
sam se circum agentem excipiebant , a qua per-
cussa , & ista actorum vocem magis intende-
rent , & concentu convenientem sibi harmo-
niam excitarent . Consuetudinem hanc multæ
Italiæ urbes adscivere , architectique solertes ,
qui in oppidis non magnis Theatra constitue-
runt , æreis vasis propter inopiam fictilia dolia
eadem ratiocinatione composita suffecerunt . In
Herculanensi Theatro nullum , quod sciam ,
nec æreum , nec fictile vas inventum : fortas-
se vasorum hujusmodi usus in ipso necessarius
non fuit .

Putæ enim maximam scenæ partem fuisse li-
gneam , asseribus scilicet , trabibusque contex-
tam voci reflectendæ opportunissimis . Supple-
bunt ipsæ vasorum vices in Theatro præser-
tim haud amplissimo . Causa , cur , Vitruvii
ætate , nullus in Theatris Romæ constructis es-
set vasorum usus , ea scilicet est , quia quum
ligna essent , ac proinde satis sonantia , vaso-
rum ministerio vocis sonus non indigebat . Præ-
terea Theatra ipsa lapidea sæpe sine hujusmo-
di doliis , ac vasis satis sonora fuisse accepimus .

In

(a) Vitruvii lib. v. cap. v. dans les memoi-
res de l'Acad. des Inscript. dissert. du M. Boindin
sur la forme de l'ancien Theatre .

32 EPISTOLA SECUNDA.

In Theatri Saguntini (*a*) vestigiis nec vasa ; nec cellarum Vitruvianarum locus , sed omnia solida , & plena inventa sunt . Ipsa opportunitas locis , rupesque circum satis curvæ , & sonoræ vocem ad imorum , & summorum aures integram , & plenam deferebant . In ipsa etiam Theatri figura , & constructione aliquid momenti inesse existimo ad vocem remittendam . Qua de re hætenus . Cetera quæ Theatrum græcum a latino distinguere consueverant , non extant ; ac proinde quæstioni dirimendæ principia potissima defunt , nec ab auctoribus , (*b*) qui minus perspicue de universa Theatri utrinque ratione differuerunt , peti possunt .

Quum octoginta circiter ultra Theatrum passus productum a fossoribus opus esset , triplex ædificium sese objecit . Duo minora contigua sunt , & e regione maximi sita , viaque porticibus tecta illis , & huic intercepta facilem aditum promiscue , & commune velut vestibulum singulis efficit . Ædificium princeps figura quadrata oblonga constat , porticibus interioribus septum , cujus arcus , & fornices columnæ striatæ fulciunt ? area media sub dio penitus est , duosque circiter pedes infra porticus solum deprimitur . Ejus ichnographia parallelogrammum penitus exhibet , 228. pedes circiter longum , 132. plus minus latum . Frontem ejus parastatæ quatuor affabre constructæ in æquales partes partiuntur , & dividunt . Ante singulas statuam eque-

(*a*) *De Theatro Saguntin. dia. F. Jos. Minian. in Tom. v. Suppl. in Thes. Antiq. Græc. & Lat.*

(*b*) *De antiquis Galliæ Theatris epist. March. Scip. Mapheii ad Bernard. Zendrinum.*

EPISTOLA SECUNDA. 33

equestrem Herculanenses erexerant . Duarum ænearum vestigia inventa ac fragmenta admodum comminuta . Ex reliquis vero duabus marmoreis altera superest ferme integra , & diligenter resecta , quæ M. Balbum Proc. refert , de qua infra in epistola consequente . Valvæ quinque in eadem fronte constructæ , tres in aream , duæ vero in porticus aditum præbent . Porticus columnis marmoreis 42. nituntur, quarum 17. dexterum , totidem vero lævum latus , octo vero imam , & adversam fronti partem ornant, ac muniunt . Columnis singulis dimidiatæ ex adverso respondent mediis parastatis interceptæ , & applicitæ : intra ipsarum intervalla aheneas statuas , & marmoreas alternis architectus distribuerat , quarum alias vetustas perdidit , alias rerum antiquarum cupiditas multis abhinc annis clanculum amoverat , & sustulerat : nonnullæ tamen , quæ adhuc supererant inventæ . Tituli etiam plures admodum mutili . Nonnullos afferam .

VICIARIAE. A. F. ARCHADI.
MATRI. BALBI.
D. D.

M. NONIO. M. F. BALBO. PATRI.
D. D.

IM.P T. VESP.....
CAESAR. AV.....
TRIB. P. COS.....

Fortasse hanc epigraphem in basi statuæ eidem Imperatori erectæ insculptam puto . Licet tempus non constet , verosimillimum est , id
C in-

34 EPISTOLA SECUNDA.

incidisse in annum ultimum ejusdem Imperatoris , scilicet paullo ante quam vita decederet : Vespasianus Tribunitiam potestatem , quam epigraphæ exprimit , fero , ut ait Svetonius (*a*) , recepit . In Campaniam venerat consulatu suo nono , ubi motiunculis levibus tentari cepit . In ejus adventu fortasse honores etiam ab Herculanensibus eidem decreti . Certiora asserere fortasse liceret , si reliqua epigraphes pars superstes esset . Tabulæ etiam tres marmoreæ albæ admodum fractæ ibidem delitescabant . In his extat nomenclatura quadringentorum circiter hominum , quorum plerique liberti sunt coloniarum tribubus adscripti , quæ VENERIA , & CONCORDIA dicebantur . Bigæ etiam ahenæ fragmenta in apricum prolata . Rotæ penitus integræ , equi affabre , & scite conflati : ephippia opere anaglypho satis exquisito insculpta . In his victorias aligeras videre licet , & barbararum gentium , quas bellum domuit , simulacra : alia etiam ludicra efficta spectacula repræsentantur . Præter aream , & porticus , quæ ædificium hujusmodi præcipue constituunt , tria etiam velut conclavia ad idem pertinent . Maximi area 24. pedibus quadratis constat , ejusque valva porticibus , quæ in imo sunt , media quodammodo intercipitur : interior conclavis forma Templorum cellis simillima prorsus est : ejus solum tribus gradibus reliquo altius . In ejus imo marmorea oblonga basis inventa , trium statuarum sedes , quarum media Vespasianum Imp. exprimit , reliquæ vero duæ viros , qui in sella curuli sedent . Quum ambæ capite multatæ sint , quos referant , ne conjungi-

(*a*) Svetonii lib. VIII.

EPISTOLA SECUNDA. 35

njicere quidem licet. Reliqua duo conclavia aliquanto minora non ultra 18. pedes quadratos capiunt: eorum frontes contra porticus, quæ in ædificiî lateribus sunt, nituntur, & 40. circiter pedes ex ejus vestibulo absunt, & quodammodo ex adverso sese mutuo respondent. Nihil in ipsis animadversione, & memoria dignum inventum est. Directiones parietum, qui concurrento angulos comprehendere solent, antequam in ima hujus ædificiî parte concurrant, in duos hemicyclos sinuantur, ac desinunt: in singulorum area statua ahenea inventa; altera Neronem, altera Germanicum referre dicitur.

Causæ duæ me imprimis movent, cur hujusmodi molem juris publici, non privati fuisse judicem: scilicet monumenta publica in ipsa reperta, quæ nisi in publicis locis consueverant collocari; & ædificiî forma, figura, ac magnitudo, cujusmodi in nullo privato lare deprehenduntur. Quærere superest cujus generis ædificium hoc publicum sit. Moles publicæ vel ad Tempia, vel ad Theatra, vel ad curiam, & basilicam, vel ad chalcidicum, vel ad scholam, vel ad forum, nisi fallor, referebantur. Herculaniî Chalcidicum, & scholam aliquando construxerant Memmi, ut ex epigraphe constet, quam superius commemoravimus. Quid esset Chalcidicum, unice a Vitruvio discimus, cujus locus adeo obscurus est, ut fere nihil extricent interpretes in eo explicando. Qui aliquid in hac re se scire putant, amplum ædificium describunt juri dicundo idoneum prope Basilicas constructum, & in aream ingentem exporrectum, Aliquid certius de schola licet dicere. Liquet enim fuisse stationem quandam

36 EPISTOLA SECUNDA.

litterarii ludi , in quam Philosophi , & reliquis doctrinis exculi homines convenire solerent , ut publicis disputationibus exercerentur . Inerant in ipsa porticus , ut Plinius docet (*a*) . Si Chalcidici , & scholæ notiones invicem conferantur , scholæ similem magis , quam Chalcidico molem propositam esse dixeris , & ipsa ædificii forma a scholæ ratione penitus non abest . Verum nonnulla sunt , quæ dubium , & incertum animum efficere possint . Quoniam plerique auctores scholam , & palæstram promiscue accipiunt , eisdem schola constabit partibus , quas Palæstræ Vitruvius (*b*) tribuit . Verum in palæstra præter porticus satis amplas , in quibus exedræ constituebantur , plura alia membra inerant , ephæbeum scilicet , & conisterium , Xystus , & phæristærium , balneum , & stadium , & alia similia , quæ ea ætate maxime increbuerant apud Græcos . Nam apud Latinos sub Augusto nondum in Latinis urbibus construi palæstra ceperat . Verum immigrante magis , ac magis in Italiam luxu , etiam palæstra locum habuit . Verosimillimum puto , græcam palæstram circa Neronis , vel Vespasiani imperium fuisse in urbem invec̃tam substructionibus quidem minus sumtuosis , quam mox sub Antonino , & Diocletiano luxuria magistra docuit . Licet græcæ palæstræ membra Latini retinuerint , non idcirco tamen , idem ordo , eadem partium mensura , ac distributio constans apud ipsos perstitit , ut ex vestigiis , quæ adhuc Romæ extant , conjicere aliquid nobis licet . Utut se res habeat , in ædificio Herculanseñi plura sane

(*a*) *Plin. Hist. nat. lib. xxxv.*

(*a*) *Vitr. lib. v. cap. ix.*

EPISTOLA SECUNDA. 37

ne membra desiderantur palæstræ adjuncta , Præterea conclavium , quæ supra descripsi , non ea est amplitudo , ac forma , ut propolitis usibus apta videri possit . Nullum ibi monumentum repertum , quod palæstræ meminerit . Scitile ædificii pavementum hoc est cubis albis , ac nigris coagmentatum minus palæstræ , & conisterio convenit . Neque vero Basilicam rectius ibi fuisse dixeris . Ea juxta Vitruvium erat fornicibus amplissimis tecta , foro proxima , negotiationibus apta . Duplex fastigio inerat dispositio , extima scilicet , & intima testitudini , quæ speciem sui satis venustam præferre consueverat . Utrum hæc ad ædificium Herulanense supra descriptum pertineant , nemo non intelligit . Rectius sane , ut opinor , sentiunt , qui fori judicialis sedem ibi constituunt .

Tria plerisque foris hujusmodi communia erant , area scilicet sub dio , porticus circa aream erectæ , & Templorum vicinia . Forum (a) *re- ipsa est hypætra , & subdialis area , ubi Judices cognoscebant . Oborto nimbo , in porticus se recipiebant , ut in Theatro Vitruvius post scenam porticus constituit , uti quum imbres repentini ludos interpellarent , haberet populus , quo se ex Theatro reciperet . Marcellus Octavia Augusti sorore genitus velis forum inumbravit , ut salubrius litigantes consisterent . Etiam Athenis forum , ubi causæ perorabantur , erat sub dio . Julii Cæsaris forum Pacis , & Veneris ædibus contiguum fuit . Augustus prope forum Martis Ultoris templum dedicaverat . Nerva vero Janni illustre templum ex humiliore delubro in forum*

C 3 rum

(a) *Hist. For. Rom. Franc. Polletti.*

38 EPISTOLA SECUNDA.

um transtulerat, ubi Palladi ædem Domitianus extruxerat, quam magna religione tanquam sibi secundam, & dexteram colere consueverat (*a*). Fori vero porticus statuis, & signis præstantissimis exornabantur. Julius Cæsar (*b*) statuam equestrem loricatam sibi poni in foro iusserat, quemadmodum mox Augustus statuas omnium ducum Romanorum triumphali effigie in utraque fori sui porticu dedicaverat. Plura, & majora his a Trajano in suum forum collata ornamenta refert Ammianus Marcellinus (*c*). Universa hæc, & singula apprime recte Herculanensi ædificio congruunt. Nemo sane hætenus fori judicialis descriptionem accuratam, & exactam dedit. Quare hanc cum illa conferre nobis non licet. Forum a Vitruvio descriptum ad alios usus pertinet, nec locum hic habet. Si quid Herculanense a Romanis differat, nihil moror. Licet fori forma, & ratio sit ab architectis, & usu præscripta; non proinde tamen, ita severos ejus canones fuisse puto, ut ne latum quidem unguem ab ipsis discedere licuerit. In multis architecti ipsi dissentiunt. Multa ipsis ædificiorum domini præcipiunt a consuetudine, & instituto aliena. Demum singulæ gentes, ætates, urbes, ingenia modulis utuntur suis, & semper aliquid novi varia hominum, & architectorum studia afferunt & inveniunt. Ex foro Herculanensi egres-
 sos via fornicibus tecta ad duo templa e regione sita deducit. Alterum 150. pedes in longum,

(*a*) *Julii Minutoli dissert. vii. de ædificiis Judicialibus.*

(*b*) *Sveton. in vita Jul. Cæs. & Aug.*

(*c*) *Ammiani Marcellini Histor.*

EPISTOLA SECUNDA. 39

gum , 60. vero in latum , alterum vero longe minus 60. pedes in longum , 42. in latum porrigitur . Utriusque ichnographia figura quadrata constat . Imam alterius partem ultra quadratum productam cella interior tenet , & ara in medio confurgit . Per ostia duo aditus in templum patet . Prope parietem utriusque ostio interceptum ingens basis marmorea 12. circiter pedes ampla inventa , ubi bigæ ahenæ superius fragmenta jacebant . Alteram ædem ingressis paries superne apertus objicitur , unde Dei statua conspicitur , ejusque ara ; præterquam aliæ duæ occurrunt prope ædis limen interius constructæ , ubi verosimiliter sacrificia , & libamina fieri consueverant . Intra vero æris antepagmenta , & parietes in longum porrectos duo velut sacraria satis parva continentur , ubi vasa sacra , tripodes , & alia sacrificiis opportuna collocabantur . Utrumque templum fornicibus tectum : interni parietes columnis distincti , intra quas simulacra udo tectorio picta , & tabulæ marmoreæ parieti applicitæ . In his nomina eorum insculpta , qui magistratum gerentes ædi dedicandæ præfuerant . Etiam eorum nomenclatura in iisdem tabulis extat , qui aere collato ædem vel condiderant , vel restituerant .

Quam alta hujusmodi templa fuerint , nemo , quod sciam , dimensus est . Liceret tamen reliquis mensuris notis , hanc quoque invenire , si certam , & germanam legem architecti definivissent altitudinum deducendarum . Hi quum geometricis rationibus , & principiis plerumque careant , solent quædam usu , & consuetudine trita præcepta minus firma , & certa addiscere , & adhibere . Certis statisque rationibus evythimiam

40 EPISTOLA SECUNDA.

constare, sensu & natura judice, & magistra nemo non videt. Etiam indocti, & imperiti hujus generis errores facile sentiunt, & eorum oculi maxime offenduntur. Tria rationum genera geometræ distinguere soliti sunt. Altera geometrica, altera arithmetica, tertia demum harmonica dicitur. Neutra earum in ædificiorum evithimia locum habet. Ejus usus enim ad rem absurdam, & abnormem facile nos deduceret. Si quis enim constituat, altitudinem esse lineam mediam geometricam interceptam duabus, quarum altera longitudinem, altera amplitudinem ædificii referat, indefinite crescente longitudine etiam indefinite crescere altitudinem necesse erit, quod vitiosissimum esset: si vero rationem arithmeticae geometricæ anteferes, in idem vitium penitus incideres. Quare superest unice harmonice rationis usus, qui non modo vitio caret, sed etiam mirifice laudandus est. Nullum sane ædificium ab orbe condito perfectius, & absolutius quam Regis Salomonis Templum constructum fuisse existimo. A Deo enim auctore profecta eius constructio: a Deo velut artifice, ac magistro ejus forma, figura, & magnitudo præscripta fuit. Invenio vero ita ejus altitudinem fuisse definitam, ut media harmonica esset inter longitudinem, & latitudinem intercepta. *Domus (a) autem, quam edificabat Rex Salomon Domino, habebat sexaginta cubitos in longitudine, & viginti cubitos in latitudine, & triginta cubitos in altitudine*. Qui enim vel e limine rem geometricam salutarunt, imprimis norunt, eam rationis harmonicæ principem esse legem ut 60. 30. 30. 20. 60. 20. seu 30. 10. 60. 20.

Qua-

(a) Reg. lib. III. cap. VI. n. 2.

EPISTOLA SECUNDA. 41

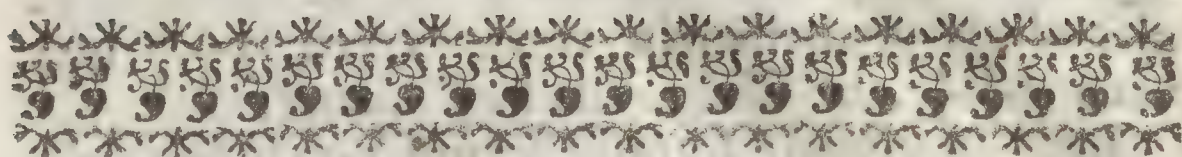
Quare si longitudo conclavis sit 2. latitudo 1. altitudinis præscribenda mensura erit $1 + \frac{1}{3}$ non vero $1 + \frac{1}{2}$, ut Blondellus (a) monet.

Lex hujusmodi fortasse locum non habet, ubi ædium area columnis distinguitur, & in plures partes a pilis, vel parastatis distribuitur. Plura non subjicio, ne a proposito longius abeam.

Præter tria hæc ædificia plures privatæ domus, egestis rudibus, inventæ, quarum architectura, & constructio nihil nisi vulgare, & commune præsefert. Plurimi parietes rubro colore picti aviculas, arbores, & alia hujus generis ludicra ostentant. Leges extant tabulis æneis inscriptæ de tectis sarciniis jamdiu inventæ. Viæ magnis lapidibus & apte commissis munitæ, & stratæ marginibus utrinque aggeris instar septæ, ut liberum peditibus iter esset, passim occurrunt. Margines his simillimos in Appia via prope Anxur adhuc extare animadverti. Plura adjicerem, si plura de hisce ædificiis mihi constarent. Nam monumenta hujusmodi *oderunt claves, & grata sigilla pudico.*

AD

(a) *Covvs d' Archit. p. 3.*

VIRO CLARISSIMO, ET ERUDITISSIMO

MARCHIONI

SCIPIONI MAPHEJO

EPISTOLA TERTIA.

Ergo ad te, V. C. adhuc scribere, quia pergunt adhuc regiæ operæ Herculanum, & nova subinde antiquitatis monumenta in lucem proferre. Multa in hac epistola velut in satura congeram. Neque enim mihi per tempus licet singula in suas veluti classes distribuere, & criticis animadversionibus pensitare, præsertim quum minus in hoc genere valeo: neque ea, quæ amici mihi retulerunt, ita accurate, & distincte descripta sunt, ut rectum iudicium posse pronuntiari videatur. Qualiacunque illa sunt, libens excipias velim, iisque utere, donec ampliora, atque castigatiora ab aliis ad te afferantur.

Quoniam statuæ principem sibi locum quodammodo vindicant, ab iis incipiam. Aliæ ahenæ, aliæ marmoreæ sunt. Earum pleræque admodum mutilæ, & fractæ: in his vero plures ferme integræ, & incolumes. Ex illis duæ, altera Nerone, qui Jovis ultoris, seu Fulgeratoris instar manu fulmen præferebat, altera vero Germanicum exprimit: ambæ humanum statum excedunt. Sunt enim 9, circiter pedes altæ, & singulari arti-

EPISTOLA TERTIA. 43

artificio elaboratæ. Has tres excipiunt, virilis altera, muliebres duæ: eam ad Claudium Cæsarem pertinere eruditi interpretantur. Ajunt enim videri similem vultum iis, qui in numismatis observantur. De muliebribus difficilior est conjectura. Altera ex his feminam primariam velatam exhibet, quam Liviam Augusti conjugem fuisse ajunt. Omitto alias plures admodum mutilas, & truncas, quarum instaurationem difficillimam puto. Minores plures integræ inventæ, quarum aliæ ad deos Penates, & Lares Herculanenses, aliæ ad alios divos pertinere videntur. Altera earum Mercurium referre dicitur. Is dextera manu crumenam pecuniæ plenam, læva vero craterem, supra quem testudo extat insculpta, tenet. σύμβολα hæc Mercurium pecuniæ dominum, & testudinis auctorem exprimunt. Licet plures Apollini testudinem tribuant, non desunt tamen, qui eandem Mercurio acceptam (a) referant, ut constat ex pluribus monumentis marmori, & gemmis insculptis. Eidem Testudini ferunt Mercurium (quod auctor Hymnorum, qui Homero tribuuntur, graphice describit) sive ea marina, sive terrestris fuerit, exsiccatis interaneis, sectos calamos transversim aptasse, deinde corium bubulum superinduxisse; additisque superne duobus brachiolis, sive cubitis (alii cornua silvestris capræ fuisse volunt) jugo imposito conjunxisse; septemque nervos illi adligasse, qui inferne in umbilico testæ altrinsecus revincti desinebant; ex quo Lucianus, & Philostratus alique suas descriptiones ferme hauserunt. Apollodorus (b) non lyram solum, sed etiam ple-

(a) *Musei Flor. Stat. antiq. Gorii.* (b) *Joannis Bapt. Donii Lyræ Barberinæ cap. 1.*

44 EPISTOLA TERTIA.

plectrum invenisse Mercurium affirmat, eundemque postea Apollini tradidisse, ut furatas ab eo boves reciperet. Nonnulli causam, cur ad Mercurium testudo pertineat, hanc subjiciunt. Testudo terrestris in singulos annos stata vice partim in terra delitescit, partim super ipsam repit, & conspiciendam se præbet; propterea Mercurio, qui superiorum, & inferiorum deorum administer, & nuntius dicitur, eadem de causa veteres testudinem dedicarunt. In aliquibus signis Mercurius manu testudinem præfert, in aliis vero eandem juxta pedes habet.

Ad marmoreas accedo. Immortalitate, & admiratione dignissima imprimis equestris est, quam Rex Carolus in atrium villæ suæ regiæ transferri jussit, & ferrea quodammodo transcenna septam prætorio militi servandam tradidit. Epigraphe in basi inscripta est hujusmodi.

M. NONIO . M. F. BALBO.
P. R. PROC.
HERCVLANENSES.

Literis P. R. interpretationem multiplicem eruditi viri tribuunt, & magis divinationi, & conjecturæ, quam scientiæ locus est. Alii interpretantur PRIMARIAE REGIONIS, quia scilicet in alia epigraphe legitur PRIMARIA. REGIO. HERCVLANENSIVM. Alii putant significari, POPVLI. ROMANI. PROCONSVLIS. Cur ita sentiant, audiendi sunt. Scribunt Dion. (a) & (b) Strabo, & alii, Augustum in illo totius orbis imperio adumbratam quandam popularem potesta-

(a) Dion. Lib. LIII. (b) Strabo Lib. XVII.
Theophil. Lib. II.

EPISTOLA TERTIA. 45

potestatem instituisse , provincias omnes divisisse , & eas , quæ pacatæ longe a Romanis finibus abessent , populo reliquisse , qui in eas Proconsules , & Proprætores mitteret . Non alienum a vero arbitrantur , Populum Romanum , quum hujusmodi proconsules in provincias mitteret , iisdem præscripsisse , ut Populi Rom. nomen , imperium , atque auctoritatem in ipsis etiam titulis , ac publicis monumentis præferrent , ad jus in provincias partum contra posterorum vim , & injuriam tuendum , & conservandum . Utrum hæc Herculansensum provinciæ apprime recte conveniant , penes eos judicium esto , qui recte norunt , an Herculanium procul a Romanis finibus situm jure dicendum sit . Non desunt , quibus hæc lectio arridet , PRIMARIAE REGIONIS PROCURATORI . Ita vero homines isti ratiocinantur . Campaniæ Regio juxta partitionem ab Augusto habitam principem locum in Italia obtinuit . Campani , quorum arrogantia , atque ambitio a Tullio (*a*) intolerabilis dicitur , mutarunt fortasse nomen *prima* in *primaria* . Constat vero , ab Augusto Procuratorum munus primo institutum . Licet vero PROC. aliquando PROCONSVL sonet , hujusmodi tamen interpretationem minus hic opportunam opinantur . Neque enim copula harum vocum *Populi Romani Proconsul* in usu fuit . Antequam , quid ego sentiam , efferro , velim animadvertas eruditos bene multos esse , qui ita hujusmodi epigraphes partem descriperint . PR. PROC. (*b*) , seu PR. PRO. COS. præterea alia epigraphe ibidem inventa extat , antecedenti simillima .

M.

(*a*) *M. Tul. Cic. de lege Agrar. 2.* (*b*) *Memo-
rie di varia Erudizione della Società Colombaria
Volume 1.*

46 EPISTOLA TERTIA.

M. NONIO. M. F. BALBO
PR. PRO. COS.
D. D.

Videntur fane ambæ ad eundem Balbum pertinere, & ob eandem, vel simillimam causam statuae, & publica alia monumenta eidem decreta. Non semper interpunctionum habenda ratio. Nam plures excidunt marmorariis, quas locus non exigit. Hisce positis, siglis hujusmodi nihil aliud intelligi existimo, nisi PROVINCIAE. PROCONSVLEM. Voces easdem ferme similiter copulatas invenio apud Ursatum (a) PROCNS. PROV. NARB. M. NON. Balbum fuisse provinciae proconsulem multa suadent. Statuae ejus majestas, forma, atque habitus proconsularem dignitatem quodammodo spirant, atque expriment. Monumenta ejusdem parentibus decreta non minus provinciae benevolentiam, quam summum ejus imperium nobis significant ac nuntiant. Quomodo se res habeat, judicio tuo sapientissimo, Vir eruditissime, qui antiquitatem egregie calles, rem dubiam, & incertam penitus dirimendam relinquo, atque interim ad statuae exquisito artificio elaboratae descriptionem progredior.

Non minus eques, quam equus albo marmore insculpti sunt. Thorace Proconsul tectus est: ex lævo humero pendulum paludamentum gerit, annulum digito & præfert, & calceis indutus est, & tota persona gravitatem Proconsularem exprimit. Etiam in equo omnia mira sunt: venas, musculos, tendines, quales natura format, artifex indi-

(a) Sertorius Ursatus de notis Romanorum.

EPISTOLA TERTIA. 47

indidit. Bellicum ardorem, ingenitam vim, indolem generosam, os, & universus corporis status, atque habitus spirant: altera auricula anterieus conversa, & retorta, altera versus equitem scite, & graphice pendens doctam artificis manum prædicant. Non defunt, qui statuam hanc equestrem Capitolinæ M. Aurelii anteferant, jure ne an injuria, litem hanc diriment eruditi. Sub ipsas regias scalas ejusdem domus statuam Imperatori Vitellio erectam poni Rex jussit, & veteri basi quæ interciderat, novam substitui. Cum veteri basi etiam epigraphe periit. Vitellium tamen eruditi conjiciunt ex oris lineamentis, atque habitu ei simillimo, quem numismata, & gemmæ referunt. Ejus thorax opere anaglypho satis nitido, & eleganti insculptus; calcei ipsi, & paludamentum artis, & leporis plurimum exhibent, nec quicquam sinunt in eo genere desiderari. His accedunt statuæ aliæ, in quibus insigniores eæ sunt, quæ Athalantam, Vespasianum, & L. Mammium Maximum repræsentant. Extat hujus epigraphe basi insculpta.

L. MAMMIO. MAXIMO.
AVGVSTALI.
MVNICIPES. ET. INCOLAE.
AERE. CONIATO.

Epigraphe hæc nihil novi nos docet. Nomina *municipum* & *incolarum* invicem juncta alibi legi (a) solent. Aliæ marmoreæ plures ad viros Consulares, & Balborum gentem pertinent. De duabus, quæ in sella curuli sedent, ceteroquin præstantissimis, judicium ferre non licet. Sunt enim,
ut

(a) *Sertorii Ursati de Notis Rom.*

48 EPISTOLA TERTIA.

ut supra memini, capite truncæ. Statua equestri alteri M. N. Balbi proxima indiget instauratione, & fando audiui ejus partes mutilas nunc a præstanti statuaria jussu Regis Caroli exacte suppleri. Præter statuas hermæ, protomæ, simulacra deorum plura ex rudibus Herculanensibus eruta in regiis ædibus diligenter servantur: ceteris antecellunt protomæ Jovis Hammonis, Junonis, Palladis, Cereris, Jani Bifrontis, pueri nobilis cum bulla aurea e collo ante pectus pendula. Bullæ hujus figura est elliptica, pollicem latæ, seu altæ, & quatuor crassæ. Putarunt nonnulli (*a*) bullarum figuram esse sphæricam, vel instar humani cordis constructam. Verum non omnes fuere rotundæ, sed aliquæ etiam oblongæ, ut monet Schefferus (*b*). Quidam scripserunt (*c*), etiam Satyrum, Larvas scenicas, & statuam Veneris ἀναδυομένης, seu e fallo ortæ, ibidem inventas. Signa huic deæ sacra plurima adhuc extant, non modo marmori, & æri, sed etiam gemmis insculpta.

Præter signa, & statuas, numismata etiam, & gemmæ plures inerant Herculanii, ut multis cimeliis ditandis satis esse possent. Licet numismata pleraque adhuc inventa ferme vulgaria sint, non desunt tamen nonnulla observatione digna, & ab eruditis minime negligenda. Pleraque ad Claudium, ad Neronem, ad Galbam, ad Vespasianum pertinent. Non est omittendum numisma æneum magni moduli, in cujus antica parte caput Neronis cernitur, cujus titulus est, NERO. CLAV-

(*a*) *Miscell. erud. Antiq. Sponii*. (*b*) *Schefferus de torquibus cap. v.* (*c*) *Notizie curiose intorno allo scoprimento della Città d' Ercolano.*

EPISTOLA TERTIA. 49

CLAVDIVS. CAESAR. AVG. GERM. P. M.
 TR. P. IMP. P. P. Pars ejus antica refert vi-
 rum sedentem a pube ad pedes velatum: dexte-
 ra manus ostentat arculam: æva vero te-
 monem tenet: coram ipso mulier stans exhi-
 bens cornu copiae: ANNONA. AVGV-
 STI. CERES. S. C. Non dissimilis admodum
 extat nummus apud Mediobarbum (a), & alios:
 titulus omnino idem: in antica parte Fortunæ
 stantis, & Cereris sedentis typus cum tæda, &
 rostro navis. Plures præsto sunt nummi, qui Vi-
 tellium, & Vespasianum exhibent, Judææ captæ
 typum refert mulier sub palma sedens dolentis
 instar expressa, sicuti alia numismata in aliis si-
 milia vulgaria referunt. Etsi Herculanium ante
 Domitaini imperium ceciderit, nonnulla tamen
 numismata sub Domitiano excusa ibidem reperta
 sunt, quod admirationem non mediocrem pluri-
 bus attulit. Verum animadvertant velim hujus-
 modi homines, horum pleraque referri ad Domi-
 tianum consulem, nondum Augustum: si qua ve-
 ro ipsum Augustum nobis exhibent, ea quidem
 satis pauca sunt, & fortasse Herculanium ab iis
 delata, qui præerant instaurando. Satis enim con-
 stat, Titum serio cogitasse de urbibus, ex
 Vesevi incendio absumptis reficiendis. Verum fa-
 to cedens rem tanto Imperatore dignam infectam
 relinquere coactus est. Fortasse ipse etiam Domi-
 tianus aliquandiu eidem operi institit, donec rem
 difficillimam, & maxime sumtuosam, nec a se
 ceptam abrumpere operæ pretium duxerit. Ne-
 que illud conjectura caret, non ita Herculanium
 intercidisse, ut nullum vetus ædificium super-
 stes extiterit, in quo veluti in veteres sedes co-
 D loni

(a) Numism. Imp. Rom. Mediobarbi.

50 EPISTOLA TERTIA.

loni aliqui coirent, unde mox migrare alius Ves-
sevi ignis compulerit. Scriptores præcipuos rerum
eventus narrant, minus de iis solliciti, quæ ut-
pote minus splendida, & præclara minus irritant
animos, & afficiunt. Plura non persequor. In
tanta enim antiquitate, & scriptorum silentio
rem extricare despero. Illud sane certum fixum-
que sit, & ex Domitiani numis ibi inventis
etiam confirmatum, ultra scilicet ejus imperium
Herculanum non stetisse.

Ad numismata accedunt monumenta plura u-
sibus sacris apta, cujusmodi sunt, tripodes, cultri
victimarii, ascia, pateræ, aræ, cippi, tabellæ
votivæ, & his similia: alia fictilia, alia ærea,
alia marmorea, nonnulla etiam vitrea, in quibus
ampullæ, & vasa lacrymatoria. Lucernæ etiam
plures inventæ Veneri sacra. Herculanum erat
una ex sedibus, seu urbibus carissimis Veneri ob
fana eidem sacra.

Hic est pampineis viridis modo Vesvius um-
bris:

Presserat hic madidos nobilis uva lacus.
Hæc juga, quam Nysæ colles, plus Bac-
chus amavit:

Hoc nuper satyri monte dedere choros.
Hæc Veneris sedes, Lacedæmone gratior
illi:

Hic locus *Herculeo* nomine clarus erat.
Cuncta jacent flammis, & tristi merfa fa-
villa:

Nec superi vellent hoc licuisse sibi. (a)
Aliquæ ex hisce lucernis formam minus hone-
stam, & pudicis oculis subducendam præsefe-
runt. Spintrias enim figuræ exhibent, & mutilos,
quo-

(a) Mart. Epigr. Lib. IV. epigr. XXIII.

EPISTOLA TERTIA. 51

quorum plures viri eruditissimi (a) meminerunt. Infandum sane ausum in ipsa fana & ad ipsas deorum aras vitium, & turpitudinem palam inferre. Fortasse statua Veneris, quam supra memoravimus, ad ejus templum pertinebat. Audio etiam, ampullas crySTALLINAS ibidem inventas materia densa, ac solida plenas olim liquida, cujuscumodi ægyptium balsamum fuit, quo cadavera inungerentur. Præter vasa sacra, innumera alia, quæ in civilibus usibus locum habent, patuerunt; quorum singula memorare si velim, *ante diem sero componet vesper olympo*: nonnulla tamen attingam ne nimis jejunus videar.

Aridorum, & liquorum mensuræ, & vasa ansis, seu manubriis instructa ex ruderibus eruta: harum nonnulla signis, & figuris anaglyphis eleganter excusa sunt. Liber aheneus totus in lucem editus: chartas suppleunt laminæ aheneæ quattuor, in quibus incisa legitur honesta missio militaris: fibulis aheneis scite appositis liber clauditur, qui penes Regem est. Tabulæ marmoreæ plures, quarum altera ex lapide Basalte constat: ejus pes Isidem refert: ex artificio, figura, & forma opus ex Aegypto advectum creditur: plebiscita duo mutila, & manca extant, & decretum gymnasiarchæ, qui ludis athleticis præerat. His adde columnas plures ex lapide peregrino, & sumtuoso sex circiter pedes altas, annulos, claves, pæsulos, seras, talos, inaures, amuleta, cassides, arma, & alia sexcenta his similia, præque ærea, unde conjicere licet, ferri ducendi usum antiquissimis temporibus minus viguisse: recens arcula muliebris pulvini instar superius

D 2 farta

(a) Dissert. Michaelis Angeli Carssei de la Charssse, Fortunii Licati, Augustini &c.

52 EPISTOLA TERTIA.

farta prodiit , intra quam supellex universa , scilicet acus , forcipes , digitalia mulieribus usibus , & ministeriis apta servabantur . Quam libenter sana mulieres nostræ veterum matronarum industriam in hisce superstitionibus monumentis contemplarentur , & siquid vel rectius , vel deterius factum deprehenderent , aut tristes inviderent , aut lætæ reprehenderent . Ad vasa culinaria denique ventum est . Hic enim vero innumeri objecerunt sese *urceoli* , *pelves* , *sartago* , *patellæ* . Ferunt aheneam patellam pedem & amplius latam inventam foco admotam , in qua adhuc inerant esculenti coquendi reliquiæ in cinerem omnino conversæ . Horum alia nostris similia sunt , alia vel forma , vel materia , vel usu a nobis dissentiunt . Nihil mihi magis in votis est , quam ut Rex Carolus pergat regiis auspiciis , & sumtibus suis , quicquid adhuc Herculanii sub terra est , efferre & bonis artibus conservare . Scio sane quam exigua ea sint quæ tibi affero , & fortasse etiam aliunde nota præ iis quæ rei dignitas , & monumentorum copia afferri exigit . Verum hujusce operis laudem viris duobus amplissimis , & immortalitate dignissimis scilicet Bajardo , & Antonio Gorio integram concedo , nihilque aliud a te quæro , quam ut hanc qualemcunque animi mei voluntatem pro summa tua in Societatem nostram benevolentia , & humanitate vel mediocriter probes .

 * * * * *
 * * * * *

VIRO CLARISSIMO, ET ERUDITISSIMO

MARCHIONI

SCIPIONI MAPHEJO

EPISTOLA QUARTA.

Eritus, ne superior epistola longior esset, reliquam Herculanensis suppellectilis hactenus e latebris erutæ descriptionem in alteram epistolam rejicere m-

lui, quam te una eademque perpetua oratione defatigare. Egit ea præsertim de signis æneis, atque marmoreis: aget hæc de pictis parietibus vel græcas fabulas, vel latinas historias, vel alia ludicra referentibus: neque dubito, quin plus voluptatis legentibus allatura sint isthæc, quæ plus habent admirationis. Antiqua monumenta marmore, & aere insculpta in Italia præsertim vulgaria tantum non sunt, picta vero non item. Quin immo non desunt, qui quantum antiquis statuariis tribuunt, tantum pictoribus detrahunt. Causa hujusce judicii minus, ut existimo, recti non una est. Tabulæ veteres superstites paucæ admodum sunt, eæque nec elegantissimæ. Licet, ut ait (a) Tullius, statuæ intereant tem-

D

3

pestate,

(a) M. T. Cic. Philip. ix.

54 EPISTOLA QUARTA.

pestate, vi, vetustate; tamen hæc, & alia magis rebus pictis, quam insculptis citius, & maturius interitum afferunt: nec raro accidit, ut in communi casus periculo optima intercidant, minus elaborata, ac perfecta supersint diutius. Homines nostri recentium picturarum admiratione defixi nolunt nisi præsentia suspicere. de iis vero, quæ ab oculis semota sunt, ut pote quæ animos non irritant, minus magnifice sentiunt. Æquum ne an iniquum huiusmodi iudicium sit, paucis discutere in animo est, antequam ad rem Herculensem accedo. Humanitas in me tua, & summa animi tui in latinis, ac græcis artificibus admirandis contentio huiusmodi πάρεργον tibi ingratum esse non finet. Aliter sane existimo de latinis, ac de græcis pictoribus pronuntiandum. Nam a latinis (a) sero admodum excoli artes ceptæ. Antequam Marcellus, Flaminus, Æmilius, ac Mummius in urbem deferrent signa, ac tabulas, quibus, Syraculis expugnatis, Asia domita, capta Corintho potiti fuerant, magis regere imperio populos, quam æra cudere, & vultus pingere curæ fuit. Romam vero exoticis signis, ac tabulis transvectis, publicisque locis, ac privatis ædibus ita exornatis, cepit optimos quosque, qui recte saperent, artium studium, & cura. Non quia antea Romani artificibus, ac pictoribus præsertim omnino caruissent. Nam, ut ait (b) Plinius, apud Romanos quoque honos huic arti mature contigit, & ante urbem conditam extabant Ardeæ picturæ in ædibus

(a) Plin. Hist. nat. Lib. xxxv. Memoires de litterature de l'Acad. Royale des Inscript. Tom. 9. Memor. par l'Abbè Fraguier.

(b) Ibidem.

EPISTOLA QUARTA. 55

bus sacris, sicuti etiam Lanuvii, & Cœre antiquissimæ aliæ prædicabantur. Roma vero genuerat gentem Fabiam, quæ a pictoribus (a) nomen duxit. Etiam Pacuvii poetæ pictura laude non caruit. Verum diu ars hujusmodi ignobilis quodammodo jacuit: vel quia adhuc rudis, & incompta animos non pelliceret, vel quia aliis curis patres distentos nacta esset. Mummius cepit exoticis tabulis conciliare auctoritatem; non quia ipse oculos eruditos haberet, sed miratus pretium, quo Rex Attalus tabulam in prædæ venditione emerat, suspicatus est aliquid in ea esse virtutis, quam ipse nesciret, & tabulam venditam, querente, & invito Attalo, revocavit. Ex eo pictura etiam Romæ magis magisque floruit, potius tamen a (b) Græcis accitata, vel allata, quam ibi nata. Nam sicuti Roma bellicis laudibus Grajos vicit, ita ab his artificum præstantia se vinci sivit. Qui Librum xxxv. Plinii accurate legunt, næ illi facile intelligunt, quid intersit inter Latinos pictores, ac Grajos. Is meminit Ludii, qui ætate Augusti amœnissimam parietum picturam Romæ instituit, si modo Latinus fuit, quum Ætolus fuerit alter Ludius, qui Ardeæ ædem pictis

D 4

ima-

(a) Nobilem Virum L. Fabium miratur antiquitas qui etiam Romanæ scriptor Historiæ est, sed magis ex pictura quam ex literis nomen invenit. D. Hieronymi epist. III. ad Heliodorum. (b) Etiam Græcos non prius tabularum, & artium studium tenuit, quam, bellis confectis, & pace composita otuari ceperint. Ut primum positis nugari Græcia bellis cepit. . . . Marmoris aut eboris fabros, aut æris amavit, suspendit picta vultum, mentemque tabella. Horat. epist. lib. 2. epist. 1.

56 EPISTOLA QUARTA.

imaginibus longe ante condecoraverat . Floruit etiam Romæ Atellius paullo ante Augustum , mox Æmilius , Cornelius Pinus , & Accius Priscus , de quorum laudibus pauca , aut nulla attingit , ac refert . Ubi vero ad Grajos deventum est , totus in illis est . Non modo singulos in scenam profert ; sed in quo quisque maxime excelleret , fusius docet , & exemplis luculentissimis laudem artificibus debitam probat . Plura non persequor . Nam principatus Grajorum pictorum , Latinis ipsis consentientibus , abunde constat . Ad illos itaque accedo , & quid sit reipsa sentiendum , in medium afferro . Tria sunt , quæ mihi Grajos homines arte pingendi præstantissimos fuisse suadent , veterum scilicet scriptorum iudicium , statuariorum , quæ adhuc extant , monumenta , & picturæ superstites . Veteres auctores non modo in universum Grajos pictores laudant , verum etiam singulorum pingendi formas , notas , & quodammodo *καρὰντῆρας* exprimunt , & definiunt , hoc est eas virtutes circumscribunt , in quibus pingendi laus posita est universa , & comprehensa . Præterea nonnulla summi artificii specimina , & exempla afferunt , quæ a perfectis pictoribus unice præstari solent . Apellis tabulas venustas , & gratia maxime commendabat , ut , quum in figurarum dispositione ac mensura Amphioni , & Asclepiodoro victoriam concederet , in imitanda tamen delicatiore natura reliquos omnes longe præstaret . Cura Protogenes (a) , ratione Pamphilus , ac Melanthius , facilitate Antiphilus , concipiendis visionibus (quas *φαντασίαις* vocant) Theon Samius præstantissimus habitus est . Pluribus supersedeo . In promptu enim hæc sunt .

(a) Quintil. Instit. Lib. xii, cap. x.

EPISTOLA QUARTA. 57

sunt . Ingentia etiam pretia , quæ summi pictores ab emptoribus exigent , admirationem græcis tabulis pariunt . Nam Attalus sexies centenis sestertium millibus , hoc est juxta Harduinum 60000. gallicæ monetæ libris tabulam emerat Aristidæ . Non minus talentis viginti argenteis , hoc est juxta eundem monetæ gallicæ 48000. libris Ephesinis constitit Apellæa Alexandri Magni tabula in templo Dianæ picta . Quodsi , ut aliqua editio (a) præsefert , talenta fuisse aurea putanda sint , & mensura , non numero tabulæ pretium acceptum , eo magis Grajorum tabulis admirandis locus aderit . Verum ista tanti non facio , quanti veterum artificum superstites statuas , in quibus magnum momentum inesse existimo ad pictorum præstantiam epidictica demonstratione deducendam . Ambæ artes ita similes inter se sunt , & arcto necessitudinis vinculo invicem junctæ , ut uno eodemque partu editæ videantur . Ambæ naturam sibi imixandam proponunt : ambæ corporum lineamenta , statum , figuram , ambæ animi *πάθος* , & *ἦθος* exprimere , & referre nituntur : ambæ iisdem fatis secundis , vel adversis usæ perpetuo sunt , nec unquam , illa jacente , ista floruit , vel , hac florente , altera ingloria jacuit . Uno verbo artes *in re scilicet una* , quam nosti , *ambæ dissimiles* , *ad cetera pene gemellæ* : nec iisdem mœnibus contineri statuarii optimi sine bonis pictoribus diutius queunt . Nam pictor malus coram statuario optimo perinde se habet , ac reus coram severissimo iudice , ac reprehensore . Quare , si Athenæ nihil nisi mediocre , vel malum in arte graphica procreassent , statuariorum censura eosdem coegisset

D. 5. vel

(a) *Lege Harduini notas in lin. Lib. xxxv.*

58 EPISTOLA QUARTA.

vel rem reprehensam perficere, vel immortalitate carere. Univerſa Græcia, atque adeo Europa e ſtatuariorum judicio, vel operibus edo-
cta *curvo dignoscere rectum*, bonos a malis pictori-
bus facile diſtinxisset, nec niſi vera de eorum
virtutibus, aut vitiis poſteritati judicia reliquiſ-
ſet. Quum vero in ſtatuſ æneis, atque marmo-
reis adhuc ſuperſtitibus, cujuſmodi ſunt Venus
Anadyomene, vulgo Medicea, Hercules Farne-
ſius, Laocoon in Vaticano, M. Aurelius, &
Gladiator moriens in Capitolio, præſtantiffimos
ſtatuarios tuliffe Græciam ſatis ſuperque conſtet,
neque aliter ſcriptores de inſignibus pictorum ta-
bulis, quam de præclaris artificum ſignis magni-
fice ſentiant, vero verius exiſtimo, utriſque
græcos homines abundaſſe, neque minus audien-
dum Plinium, ubi Phidiæ Jovem Olympicum,
vel Praxitelis Venerem laudat, quam ubi Xer-
xis Athletam, vel Timanthi Iphigeniam cele-
brat. Hæc, tametſi nulla vetus pictura extaret,
ad litem dirimendam ſatis videntur poſſe. Verum
picturæ ipſæ ſuperſtites ſuum etiam ſuffragium
addunt. Plerosque labores ſuos pictores veteres
credere (a) tabulis conſueverant, in quibus ve-
tuſtas cariem gignit, & interitum tandem affert:
propterea mirandum minime eſt, cur hac ætate
pictæ Grajorum tabulæ, nullæ extent, quæ eda-
cem vetuſtatem fefellerint: caſus etiam innume-
ri, qui Grajorum imperium, atque urbes dele-
vere, iſſdem tabulis fuere fatales. His accedit
imperitorum hominum inſcitia fato ipſo aliquan-
do

(a) Tabulæ e laryce præſertim femina plerum-
que conſtabant, quæ antea creta dealbabantur.

Uſus pingendi in linteis ignotus Romanis erat
antequam Nero Princeps in iis ſe pingi jufferit.

EPISTOLA QUARTA. 59

do nocentior , qui quum nihili faciant ea quæ ignorant , vel ultro oblata , vel casu inventa dimittunt , ac perdunt . Cur vero optimi quique tabulas citius , quam parietes pingerent , satis constat . Curabant videlicet , ut ipsorum opera res velut communis fierent , hoc est ut non modo e domo in domum , sed etiam ex urbe in aliam & ad alios dominos transferri possent . Parietes pingere serius instituit Romæ Ludius , Athenis longe maturius res cepta . Euphanor , qui simul cum Xeuxide , ac Parrhasio vixerat , plura Athenis in parietibus pinxerat ; quemadmodum Polygnotus (a) , qui annos 420. ante æram vulgarem porticum , quæ vulgo dicitur *Pæcile* , multiplicis coloris usu exornaverat . Udo tectorio , five albario ac recenti colores induci soliti , aqua vero , & glutine , non vero oleo diluebantur , recens inventum , ineunte seculo XV. Joannis Van-eik Belgæ . Parietes picti nequeunt alio transferri , & in excidio urbium cum ipsis ædificiis diruuntur . Quibus vero ira victorum pepercit , inscitia , vel avarities delet . Aut enim in effodiendo solo nihil pictis fornicibus , aut porticibus , quarum pretium nesciunt , consulunt , aut omnia convertunt in rudera , ut novis substructionibus materies , ac cementa non desint . Illud etiam attendas velim , picturas veterum præstantissimas præ mediocribus , ac vulgaribus fuisse paucas . Quis enim nescit , humana omnia ita esse comparata , ut paucis excellentia , pluribus mediocritas insit ? Verosimilius proinde est

(a) *Pausanias in Atticis. Plin. Hist. lib. xxxv. Memoires des literatures tirez des registres de l'Academie Royale des inscriptions &c. Tom. IX. Par. M. Gedoy.*

60 EPISTOLA QUARTA.

est in communi ferme picturarum interitu mediocres , quam præstantes superfuisse . Næ illi sane id probe norunt , qui in conjectandi arte vel mediocriter versati sunt . Quare tametsi vel nulla excellens pictura extaret , non idcirco minus præclare de Graiis pictoribus sentiendum esset . Verum non ita adversa fortuna usi sumus , ut paucas satis bonas ac præstantes artis hujus reliquias nobis seris inviderit . Ferunt , Raphaelem (*a*) Urbinatem , Pictorem præstantissimum , qui tribus circiter abhinc seculis artem a veteri dignitate jam descilcentem penitus instauravit , atque restituit , imitandas sibi proposuisse veteris picturæ reliquias , ex Titi , & Trajani (*b*) thermis , & Tyburtina Adriani villa , & ex crypta Puteolana erutas , unde veterem pingendi formam , elegantiamque in suum veluti succum , & sanguinem converteret . Increbuit etiam , ab eodem fuisse nonnullos in Græciam missos , qui hujusmodi fragmenta diligentissime conquiverent , & secum in urbem , si fieri posset , deferrent . Eadem Joanni Utinensi , Julio Romano , aliisque Raphaelis discipulis aliqui tribuunt , qui ne latum quidem unguem a veteri pingendi Grajorum disciplina , ut ajunt , deflectere visi sunt . Enimvero ab iis , qui artem istam egregie callent , semper maximi habitus est *Torus Genialis* , in horto Aldobrandino inventus , qui ad Raphaelis elegantiam maxime accedit ; *Roma Galeata* in ædibus Barberinæ gentis , & alia in domo Far-

(*a*) *Picturæ antiquæ sepulchri Nasoricorum a Petro Sancto Bartolo delineatæ Thes. antiq.*

(*b*) *Histoire de l'Academ. des inscriphts Tom. III.*

EPISTOLA QUARTA. 61

Farnesia , præter sepulchra Nasoniorum in via Flaminia , Satyrum in Collegio Romano , Romanam sedentem ex Exquiliis erutam (a) , & alia , quæ in Libro Camilli Maximi Cardinalis amplissimi , & alibi memorantur . Verum harum famam , atque elegantiam longe vincunt aliquæ Herculanenses picturæ , quæ veterum artificum laudem magis magisque vindicant , & confirmant .

Simul ac ex Herculanensibus cryptis evasi , in duo conclavia propter viam sita , nec satis ampla , regiis ædibus contigua , viri aulici bene multi me humanissime deduxerunt , ubi Rex Carolus jusserat universam pictam supellectilem hætenus inventam servari diligentissime . Nova hæc superstitis antiquitatis species , ac forma oculis repente objecta mirum quantum me affecit , atque attonitum diu tenuit : mox sollicitus lustrare singula , multa ad fastidium percontari , sicuti novis hominibus accidit rerum antiquarum studiosissimis . Monumenta ista quadringenta numero ferme sunt , pleraque integra , e porticibus , & parietibus accuratissime secta , & ne in posterum dissilirent , ferreis repagulis , & ligneis rectangulis postico aptissime applicitis , optime cautum . Singula ferme magnitudine differunt , figura vero non item . Nam rectangula pleraque sunt : alia fabulas , alia res gestas ex scriptoribus depromtas , alia vero ludicra , ac festiva spectacula & cœnatiunculas exhibent , quarum specimen infra dabo . Altissima pedes septem circiter æquant , eaque decem ferme sunt , reliqua non ultra pedes duos as-
sur-

(a) Histoire de l'Academ. Royale des Inscript.
Tom. III.

62 EPISTOLA QUARTA.

surgere visa sunt . Tabula omnium maxima pedes septem alta , & quinque circiter lata Herculem stantem , leonem Nemæum interfectum , sedentem Pomonam flores , ac poma præferentem , Jovem ab Amalthea nutrice capræ lacte altum , duasque alias figuras pone , & in recessu pictas exprimit eleganter . Pomona Salerni non procul Herculano dissiati ædem satis celebrem habuit , cujus meminit antiquus lapis apud Gruterum (a) . Altera tabula sex circiter pedes alta Theseum stantem exhibet , qui victor , ac redux Minotauro interempto , & ad pedes strato viros duos Athenienses gratulabundos comiter excipit . Fortasse viri Athenienses Reipublicæ personam , ac vices gerunt , quibus gratulandi officium demandaverat . Tertia tabula Herculem angues in incubulis elidentem satis graphice refert . Quarta transversa judicium Paridis coram Venere , Junone , & Pallade latum adumbrat . In quinta Hercules nudus , ingens satyrus nympham amplexus cernitur . Sexta Virginium , virginem ejus filiam , Iciliam sponsum coram Appio decemviro , & M. Claudio ejusdem cliente , cui , ut virginem in servitutem assereret , negotium dederat , quemadmodum ex libro III. dec. I. T. Livii constat , oculis pene subjicit . Alias hujus generis plures omitto . Unam dumtaxat ceterarum facile principem sine piaculo omittere mihi non licet , quæ Chironem Centaurum , & Achillem ejus discipulum , a quo citharæ numeros discit , luculentissime representat . Hanc enimvero eruditi , ac docti homines admirantur

(a) *Musæum Flor. Gori Gruter. pag. pag. 94.*

EPISTOLA QUARTA. 63

tur maxime , atque suspiciunt . Ferunt , pecuniosum quemdam Dynastam Anglum , picturæ hujus acquirendæ studiosissimum Regi Carolo ingentem pecuniæ summam exhibuisse , cui Rex majorem proposuit , ut aliam huic parem , siquam nactus esset , sibi cederet non invitus . Tabulæ reliquæ mole longe minores sunt . Aliæ venationes , aliæ templa , atque ædes , aliæ feras silvestres , aliæ flores , ac poma , aliæ arbuta , aliæ demum victorias alatas , & alia hujusmodi præferunt . Vitium in his aliquando deprehenditur , in quod tantopere Vitruvius (a) invehitur . Quia nimirum ætate suæ tectoriis monstra potius , quam ex rebus finitis imagines certæ pingerentur , & pro columnis calami , pro fastigiis harpaginetuli striati cum crispis foliis , & volutis , & ex coliculis flores dimidiata habentes ex se exeuntia sigilla , alia humanis , alia bestiarum capitibus similia statuerentur . Istud picturæ genus , (quod vulgo *grotesco* dicitur :) etiam in Herculanensibus parietibus sæpe videre licuit . Pictæ nonnullæ in parietibus ædes fenestras specularibus obductas videntur referre , quorum multiplex erat Romæ usus .

Fortasse a me exquires , quid ego de hisce tabulis , & tota pingendi ratione sentiam . Parum enim refert veterum tabularum exempla nosse , nisi artem , industriam , aliasque earum virtutes noras . Non is ego sum , qui hac in re votis facere satis tuis possim . Etsi enim (a) ad probandam picturam etiam inscii faciendi adhiben-

tur

(a) *Vitruvii lib. VII. cap. V.*

(a) *M. T. Cic. de opt. Gen. orat.*

64 EPISTOLA QUARTA.

tur, aliqua tamen judicandi solertia præstare debent, in quo ego minus valeo. Ne vero officio desim, aliqua edisseram non de sensu meo deprompta, sed ex præstantissimi Pictoris judicio, quem per communes amicos consului: si qua vero de meo interferam, non ea quidem ad id pertinent: verum tamquam rem aliunde adscitam, opportune tamen allatam excipi a te velim. Universa pingendi laus, ac virtus, ex variis partibus, ut recte nosti, velut corpus ex pluribus artubus coalescit. Non omnia hic afferam; innumera enim prope sunt: præcipua perstringam, quæ vulgaribus etiam hominibus abunde constant. Recte invenire princeps pingendi laus est, mox inventa non modo disponere, sed lineis graphice ita describere, & adumbrare, ut arti natura consonet, summæ pictoris virtuti ducitur: affectus vero, mores, ingenia, atque habitus hominum ita exprimere, ut iram, sævitiamque, si opus sit, spirare vultus, & status figurarum videantur, non ultima res est: colores vero lineis inducere, qui modo floridi, modo austeri, modo simplices, modo mixti, & ita invicem commissi sint, ut quum anteriores luceant, ac niteant, reliqui qui consequuntur, gradatim languescant, & tandem in puram putam umbram quodammodo definant, ad artem hanc maxime pertinet. Quid illa? Scenographicæ scientiæ usu ita singula magnitudine, situ, ordine, specie in tabulis representare, qualis oculis ipsa natura subjicit. Plura non persequor, ne hæc epistola officinam, & colores redolere videatur. Hisce propositis, ad rem judicandam accedo. Centaurus Achillis magister non solum graphice, & recte delineatus est, sed etiam juxta
artis

EPISTOLA QUARTA. 65

artis præcepta exquisitissime pictus. Colores ipsi satis suaves, & molles: figuræ Centauri, & Achillis indolem, atque ingenium concinne exprimunt: concordia partium, & harmonia mira: artificium multiplex, & sana pingendi ratio in universo opere sibi constat: reliquæ etiam, quas supra retuli, tabulæ licet antecedenti facile cedant, laude tamen non carent sua, & multis virtutibus nitent. In altera ex hujusmodi tabulis scenographia, ejusque leges rite locum habent. Quare satis patet, ejus etiam veteres non fuisse, ut alii putant, expertes. Idem longe antea nos docuerant Plutarchus, Vitruvius, & ad scenographiæ canones scenam inventam, ejusque ornatum compositum satis constiterat. Multa tamen in hisce tabulis desiderantur, quæ recens a nostris inventa sunt. Neque enim figurarum situm, collocationem, atque distantiam (vulgo *l'innanzi, e indietro*) ita partiri, ac definire veteres soliti sunt, si modo ex hisce superstitibus tabulis de reliquis judicium ferre licet, ut mutuo figuræ sibi non officiant, & alterius color alterius splendorem, & lumen non obtundat. Præterea area (*campo*) quæ figuras singulas undequaque circumscribit, monochromatos esse solet, quod vitio pictores nostri tribuunt. Volunt enim aream coloribus invicem commissis ita illini, ut ex ipsorum artificiosa permixtione figura magis, ac magis, renideat, atque exsplendescat. Illud etiam in hisce tabulis nostri requiri dolent, facilem scilicet pingendi formam (*macchia*) quæ non arte quæsitæ, sed ab ipsa natura quodammodo allatæ videtur esse. Multa ex his, quæ Herculanensibus tabulis deerant, in græcis fortasse non desiderabantur. Re-

cen-

66 EPISTOLA QUARTA.

consentur enim a Plinio earum virtutes, quarum plures cum allatis conveniunt. Si qua hujus generis alia Neapoli accipiam, diligens singula ad te scribam. Interim *his utere mecum.*

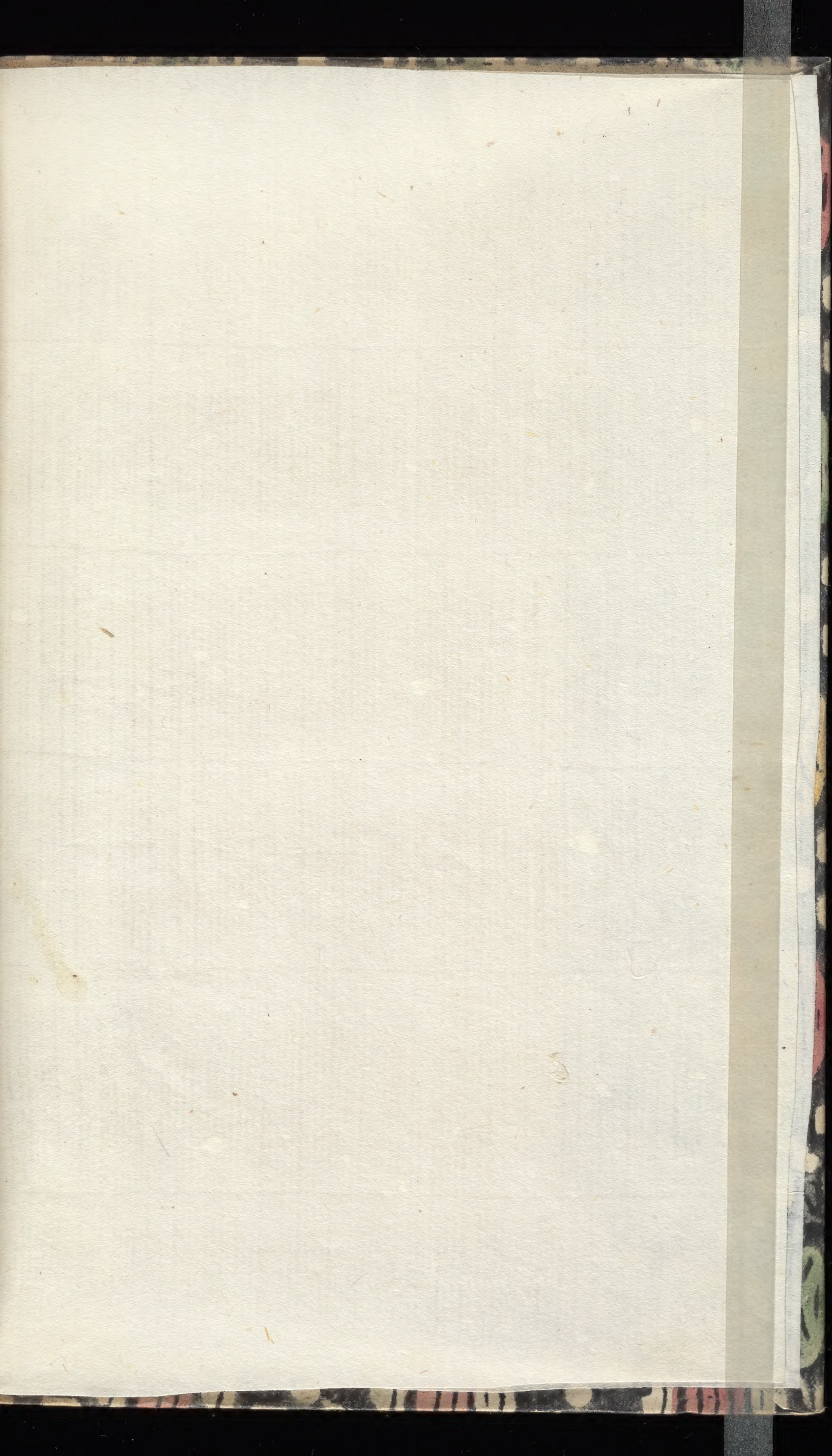
F I N I S.

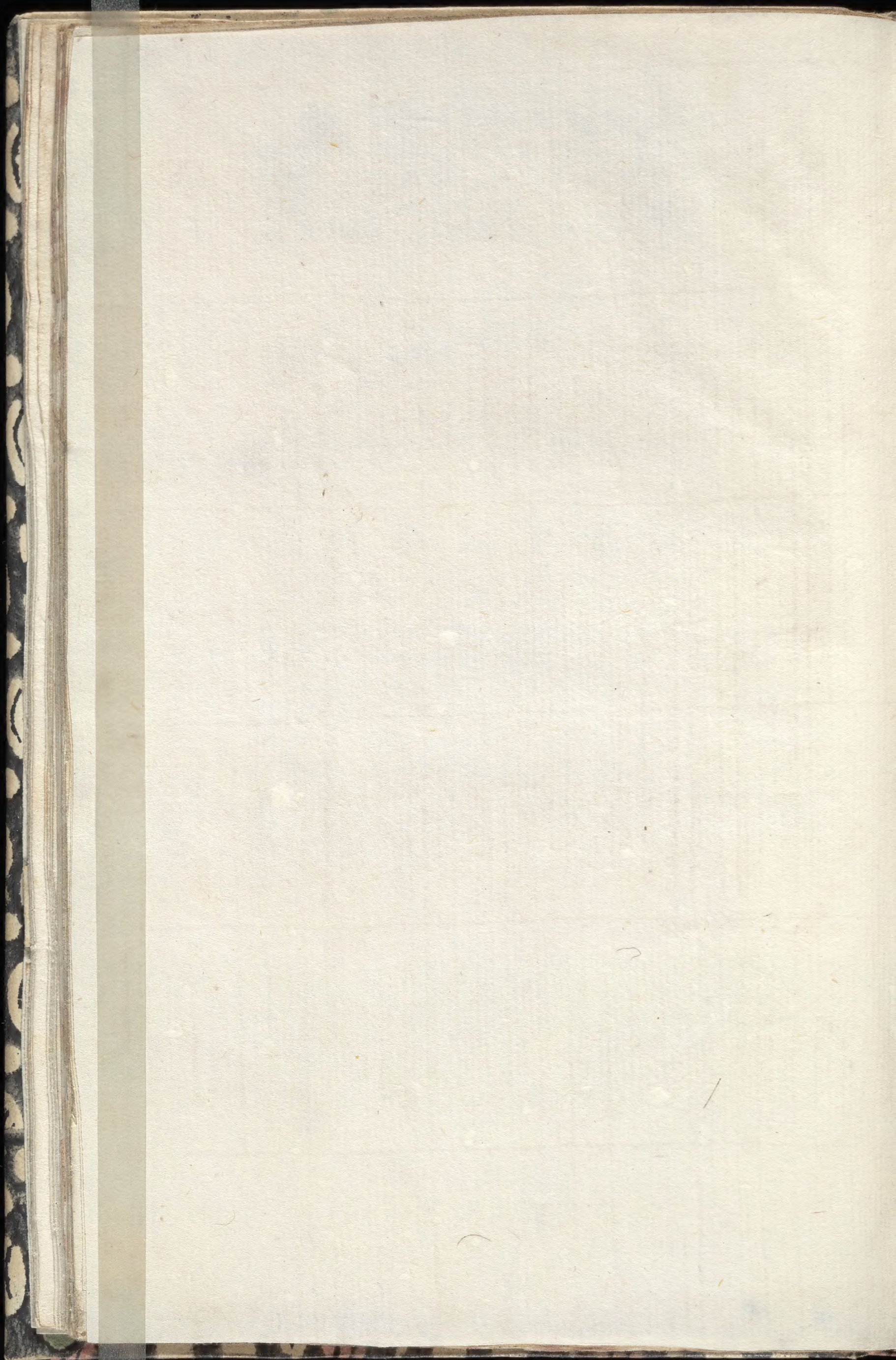
M O N I T U M.

Hasce Epistolas, quarum editionem gravioribus curis impeditus ad hanc diem distuli, elapso mense Julio a Clarissimo Auctore traditas mihi fuisse scias velim. Hanc a me non minus sinceram quam ultroneam pro veritate testanda confessionem & ipsius veritatis amor, & meæ fidei integritas elicit. In Inscriptione Mammii pag. 47. pro CONIATO lege CONLATO. & Vale.

12-15

SPECIAL 99-B
478

BEIT CENTER LIBRARY

